

Türkiye’de Sosyal Bilimlerde Yöntem Sorunları:1930-2000 Arasında Yazılmış Araştırma Yöntemleri Kitaplarının Eleştirel Bir İncelemesi ¹

Recai COŞKUN ²

Başvuru Tarihi: 09.06.2023

Kabul Tarihi: 19.09.2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Öz

Çalışma Türkiye’de sosyal bilimlerde yöntem olgusunun gelişimi ve işleyişini ve alanda görülen sorunları ele almaktadır. Nitel belge çözümleme deseni ile incelenen 34 kitapta gözlenen başlıca sorunlar şunlardır: Kitapların başlıkları içeriği yansıtmakta yetersiz kalmıştır. Kitaplarda çok sayıda kavramsal tutarsızlıklar gözlenmiştir. Kitap yazarlarından bilimsel yöntemle ama özellikle bilim felsefesine özel ilgi duyanlar azınlıktadır. İdeolojik gerilimin yoğunlaştığı 1970’lerde Türk yazarların yazdığı kitap sayısında artış görülmüş ve bunlar arasında istatistik giderek ağırlık kazanmıştır. 1980’lerden itibaren ise bilim felsefesi ve yöntembilim tartışmalarına yer vermeye başlanmıştır. Ancak bilimin mahiyetine ilişkin tartışmalar pozitivist kavramlarla sınırlı kaldığı gibi yazarların bu konulardaki açıklamalarında eksiklikler ve çelişkiler görülmüştür. Kitaplarda nadiren monografi ve örnek olaylardan söz edilmiş olsa da bu yıllarda yazılmış herhangi bir nitel yöntem kitabına rastlanmamıştır. Yazarlar bilgi aktarırken sorgulama, eleştirme ve örtük ilişkileri açığa çıkarma bakımından yeterince özenli davranmamıştır. Bundan ötürü ders kitaplarında kavram, tanım ve tekniklere ilişkin hatalar yeniden üretilerek ve yaygınlaştırılarak tekrar diğer yöntem kitaplarına ve bilim camiasına aktarılmıştır. Kalite konusunda mesafe alınmasına karşın ders kitabı yazımında aktarma ve öykünme aşamalarından özgün bilimsel bilgi üretme evresine geçişte zorluklar yaşanmıştır. Çalışmanın bulgu ve önerilerinin bu alanda yeni araştırmaların yürütülmesi için bir zemin oluşturacağı umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilimler, Toplumsal Bilimler, Yöntembilim, Bilimsel Yöntem, Yöntem Sorunları, Yöntem Kitapları

Atıf: Coşkun, R. (2023). Türkiye’de sosyal bilimlerde yöntem sorunları:1930-2000 arasında yazılmış araştırma yöntemleri kitaplarının eleştirel bir incelemesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(Özel Sayı), 185-218.

¹ Bu çalışma etik kurul izin belgesi gerektirmemektedir.

² İzmir Bakırçay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, coskunr@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5200-6098

Methodical Problems in the Social Sciences in Türkiye: A Critical Review of Research Method Books Written between 1930-2000

Recai COŞKUN³

Submitted by: 09.06.2023

Accepted by: 19.09.2023

Article Type: Research Article

Abstract

This study deals with the development and functioning of the phenomenon of method and the problems observed in the field of social sciences in Türkiye. The main problems observed in the 34 books examined using qualitative document analysis are as follows: The titles of the books inadequately reflect their contents. Many conceptual inconsistencies were observed in the books. Few of the book authors showed a particular interest in the scientific method and, especially in the philosophy of science. In the 1970s, a time of heightened ideological tensions, the number of books written by Turkish authors increased, and among them statistics gradually gained prominence. From the 1980s, discussions on philosophy of science and methodology began to appear. However, discussions on the nature of science remained limited to positivist concepts, and authors showed inadequacies and contradictions in their explanations of these topics. Although books occasionally mention monographs and case study researches, there were no mention of any qualitative method books written during these years. Authors did not make enough effort to question, criticize, and expose implicit relationships when conveying knowledge. As a result, errors in concepts, definitions, and techniques were reproduced and disseminated in textbooks and in the scientific community. Although progress was made in terms of quality of the textbooks, there were difficulties in moving from the phase of transmission and imitation to the production of original scientific knowledge. It is hoped that the results and recommendations of the study will provide a basis for conducting new research in this area.

Keywords: Social Sciences, Methodology, Scientific Method, Problems of Method, Method Books

³ İzmir Bakırçay University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration, coskunr@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-5200-6098

Giriş

Cumhuriyet, Osmanlı'dan güçlü bir düşünce ve üniversite geleneği devralamadı (Fındıkoğlu, 1938). Zaten düşünce ve bilimin besleyicisi ve taşıyıcısı olarak kitap Osmanlı'da klasik dini ve edebi metinler dışında hak ettiği yeri uzun zaman boyunca kaybetmişti (Baysal, 2010). Zengin elyazması geleneğinin ardından matbaanın getirdiği yeniliklere uyum da hayli güç olmuştur (Akkaya, 2008; Erünsal, 2007; Saltık, 2007). Bu verimli olmayan arkaplana tanıklık eden Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucuları, 1800'lerden beri süregelen alfabe, dil ve eğitim kurumları ile ilgili tartışmalarda dillendirilen sorunlara çözümler üretmeye çalıştılar. Bu arayışlar arasında alfabe değişikliği ile dil devrimi öne çıkarken, aynı zamanda okullaşma ve eğitim kurumlarını yeniden yapılandırma yönünde de çabalar harcandı. Bunların bir sonucu olarak Cumhuriyet'in kuruluşundan 10 yıl sonra Darülfünun kapatılarak yerine İstanbul Üniversitesi kuruldu. Konu yüksek öğretim ve bilimsel etkinliklerin niteliği olduğunda bu kurumsal yeniden yapılanmanın beklenen dönüşümü ve sonuçları üretip üretmediği hala tartışmalıdır (Bilgin, 2012; Coşkun, 2019). Dahası, toplumsal bilimlerde bilimsel etkinliğin oluşumu ve gelişiminin önkoşullarını ele alan bilim felsefesi, sosyal teori, yöntembilim ve yöntem konusunda alınan mesafenin ne denli yeterli olduğu da tartışmalıdır. Öyle anlaşılıyor ki bu arka planın bir yansıması olarak ülkede akademik topluluğun bilgi ile kurduğu ünsiyet hala sorunludur (Coşkun, 2018). Bunun başat nedenlerinden birisi bilimsel yöntem konusunda hala kat edilmesi gereken mesafenin oluşudur. Bu çalışmada 'yöntem' konusuna odaklanılmasının bir gerekçesi de budur.

Alan yazınında üniversiteler ve bilim topluluklarının genel sorunlarına ilişkin yapılmış çalışmalara rastlanmakla beraber (örneğin Bilgin, 2012; Hacettepe Üniversitesi, 1971; Karabaş ve Yeşilçay, 1977; TÜBA, 1997) bunlar arasında yöntembilim ve yöntem konusuna özel ve güçlü biçimde dikkat çekenlerin sayısı azdır.⁴ Bu çalışmalarda öncelenen sorunların çoğunlukla din-bilim ilişkisi (Alkın, 2016; Fındıkoğlu, 1938), Cumhuriyetin pozitivist anlayışı (Alkın, 2016; Bilge, 2012; Koç, 2012; Tandoğan, 2008) nakilcilik (Coşkun, 2012; Kılıçbay, 2012; Kiray, 1977) siyasi kaygılar (Mardin, 1971; Yıldırım, 2000), Batı'yı anlama biçimimiz (Karpas, 1971; Tandoğan, 2008), toplumsal zihniyet (Kılıçbay, 2012) olduğu görülmektedir.

Bu tartışmaların içerisinde yer verilen yöntem sorunu derinlemesine sorgulanmamış (örneğin Karpas, 1977; Kiray, 1971), daha çok kavramsal tutarsızlıklara dikkat çekilmiştir (örneğin Ergun, 1973; Güvenç, 1977). Yöntem sorununa eğilen az sayıdaki çalışmada ise genellemeci ifadeler ve kişisel değerlendirmeler öne çıkmıştır (örneğin Balaman, 1977; Cüceloğlu, 1971; Karabaş ve Yeşilçay, 1977; Sümbüloğlu, 1977). Benzeri biçimde, Bilgin'in (2012) derlemesinde yer alan çalışmaların çoğunda yüksek bir belagatin, yeterince derin olmayan yorumların ve gevşek önermelerin fazlalığı göze çarpmaktadır (bakınız Bayraktar, 2012; Yazıcı, 2012). Sonuç olarak denilebilir ki yöntem konusuna eğilen çalışmalar sayısal olarak az oldukları gibi içeriklerinde yöntem sorunlarına ayırdıkları yer de sınırlıdır. Bu çalışmanın varlık gerekçelerinden bir diğeri de bu eksikliği gidermeye yönelik kısıtlı da olsa bir katkı sunmaktır.

Bu çalışmada ülkede bilimsel çalışmalarda yöntem konusunun yeterince gelişmiş olup olmadığının bir göstergesi olarak yöntemle ilgili ders kitaplarının varlığı ve bunların nitelikleri kabul edilmiştir. Bu kabule dayalı olarak toplumsal bilimlerde yöntem sorunu ders kitapları üzerinden araştırılacaktır. Bu yolla hem Cumhuriyet döneminde toplumsal bilimlerde yöntem konusunun gelişimini göstermek, hem tespit edilebilen eksiklik ve sorunlara dikkat çekmek hem de bundan sonra yapılacak çalışmalar için bir zemin oluşturmak amaçlanmaktadır.

⁴ Bu çalışma kapsamında yürütülen inceleme sonucunda ülkede toplumsal bilimlerin genelinde yöntem konusuna özel ilgi duyan ve dikkat çekenlerin başında Ergun (1973, 1993) gelmektedir. Kendisi kimi örnekler vererek ülkede yöntem olmadığını iddia etmektedir (Ergun, 1993). Ancak Ergun'un bazı iddia ve yorumlarında aşırılık ve keyfilik olduğunu da söylemek gerekir. Örneğin, 'işlevsel yöntem, yapısal yöntem, tarihsel yöntem genel bilimsel yöntem değildirler... bizce yan yöntemlerdir' (s.31) iddiasını dayandırdığı 'genel ve yan yöntem' ayrımı keyfidir. Yine Mübeccel Kiray üzerinden yaptığı işlevselcilik eleştirisi (s.44-50) ve 'nedensel ilişki kurmayan çalışmalarda yöntemden söz edilemeyeceği' iddiası yeterince temellendirilmeden ortaya atılmıştır. Zira Ergun'un sıkça vurgu yaptığı nedensellik toplumsal bilimlerde ve hatta doğa bilimlerinde sorunlu bir kavramdır (Marini ve Singer, 1988; Sayer, 2017).

Çalışmada ilkin Osmanlı'nın son döneminde ülkede toplumsal bilimlerin genel görünümüne ve belirlenen sorunlara ilişkin bilgiler sunulacaktır. Ardından yazın incelemesi yapılarak araştırmanın odaklandığı sorular belirtilecektir. Sonrasında araştırmanın yöntemine, veri çözümlemesine ve başlıca bulgularına yer verilecektir. Son olarak bulgulara ilişkin değerlendirmeler yapılacak ve bazı önerilerde bulunulacaktır.

Osmanlı'nın Cumhuriyet'e Devrettiği Toplumsal Bilimler Mirası

Çalışmanın odak noktası olmamakla birlikte Cumhuriyet'in Osmanlıdan nasıl bir toplumsal bilim geleneği devraldığının anlaşılması için kısa bir açıklamaya gerek vardır. Bu yolla, bu geleneğin Cumhuriyet tarihi boyunca izini sürmek mümkün olabilir. Bu konuda Fındıkoğlu'nun (1938) bazı değerlendirmeleri öne çıkmaktadır. O'na göre Osmanlı'nın kurumsallaşmış eğitim sistemi ve fikir hayatı 19. yüzyıla gelindiğinde bilinçli olmayan bir biçimde fikri ve ilmi alanda yenilgiye uğradığını kabullenmek zorunda kalmıştır. Bu hakikat karşısında düşünce insanları ilkin büyük bir şaşkınlık yaşamışlar sonrasında aradaki açıklığı taklit yoluyla kapatmanın derdine düşmüşlerdir. Fransızca eserlerin tercümesinin hâkim olduğu Osmanlı için Avrupa 'Frengistan' demektir. İngiltere ise yalnızca parlamentarizmi ile biliniyordu. Bu dönem Osmanlı düşünürleri için Almanya tam bir meçhul idi. Taklit evresinden sonra Fransızcadan kimi siyasi eserler ile ikinci, üçüncü sınıf edebi eserlerin çevrisine geçilmiştir. Bu dönemde yeni bir fikir akımı aramaktan ziyade belli zümrelerin kitap ihtiyacının karşılanması öncelenmiştir.

Taklitçiliğin belirleyici olduğu bu evrede Gökalp, Mehmet İzzet, Mustafa Şekip gibi az sayıda düşünür dışında özgünlük kaygısı arayışında olan kimse yok gibiydi. Bu taklit evresinin uzun yıllar sürdüğü anlaşılmaktadır. Öyle ki Hacettepe Üniversitesinde 1971'de gerçekleştirilen bir bilimsel toplantıda Cüceloğlu (1971), Kağıtçıbaşı (1971), Kıray (1971) ve Kösemihal (1971) gibi birçok araştırmacı bildirimlerinde nakilcilik ve taklitçiliği önemli sorunlar olarak belirtmişlerdir. Anlaşılmaktadır ki bu sorunlar günümüzde de belli dereceye kadar varlıklarını sürdürmektedirler (Coşkun, 2012, Döven ve Coşkun, 2005; Özen, 2002).

Fındıkoğlu (1938:12-13) bu dönemde Darülfünun'un esasen sadece yurt dışında, özellikle de Fransa'da eğitim almak için ülkeden firar edenlerin önünü kesmek için tekrar açıldığına dikkat çekmiştir. Hatta bu kurumun 'koyu bir teolojik zihniyetin' (s.13) hakimiyeti altında kaldığı için aslında bir Darülfünun olmadığını iddia etmiştir. Yine de I. Dünya Savaşı ile yaşanan büyük sarsıntı ilmi bakımdan Gökalp'in öncülüğünde bir fırsata dönüştürülmüştü ve kültür ile alakalı şubelerde ilmi araştırma 'usulleri' incelenmeye başlanmıştı. Sonrasında buraya Alman profesörler getirilmiştir lakin bunların felsefe ve ilim hayatını canlandıracağına ilişkin beklentileri karşılamamışlar ve 'heba edilen memleket parasının hesabını soran da çıkmamıştır' (Fındıkoğlu, 1938, s. 15).

Fındıkoğlu'na (1938: 16-27) göre o dönemde Osmanlıda ilmin ve felsefesinin gelişmemesinin başlıca nedenleri şunlardır:

- a) Eskiye reddederken yeniye ihtirasla kucaklamamak, Avrupa'ya sadece parmak ısırarak bakılmamak, bir gelenek kuramamak;
- b) İlmi ve felsefi faaliyetleri dini ve siyasi değerlerden bağımsız ele alamamak;
- c) Fikri arayışın taklit düzeyinde kalması, Türk okumuşlarının hangi toprağın çocukları olduğunun farkına varmadan yalnızca taklit ile yetinmesi, kendi toplumsal bünyemize göre bir ilim havası, bir fikir piyasası oluşturamamak;
- d) İlim ve kültür faaliyetlerini merkezileştirme ve onu ülkenin muhtelif yerlerine ve taşraya yayamamak;
- e) İlmi ve felsefi faaliyetlerin gelişebileceği bir iklim oluşturamamak.

Cumhuriyet, Fındıkoğlu'nun Osmanlı'nın son dönemi için saptadığı bu ve benzeri sorunlarla yüklü bir miras üzerinde kurumsallaşma arayışında girmiştir. Aşağıda yeri geldiğinde değinileceği üzere bu sorunlar günümüzde de kısmen de olsa varlıklarını sürdürmektedirler.

Cumhuriyet Döneminde Toplumsal Bilimlerde Yaşanan Sorunlara İlişkin Yazın İncelemesi

Cumhuriyet döneminde toplumsal bilimler alanında yaşanan sorunları ele alan çalışmalar azdır. Tandoğan'a (2008) göre bu sorunların temelinde askeri darbeler, sosyal bilimlerin toplumsal karşılık bulamaması, bilimin Batılı kavramlarla biçimlenmesi, pozitivist bilim anlayışının hakimiyeti gibi nedenler yatmaktadır. Ancak bu sorunlardan en çok anılanı Cumhuriyet'in kurucu düşüncesinde pozitivist anlayışın hâkim olduğu iddiasıdır. Bu iddiaları sahiplenenlerden Alkın (2016, s. 184) Cumhuriyetin zihniyetinin baskın karakterinin seküler/pozitivist olduğunu vurgularken, Şahin (2017) ise pozitivist anlayışın ülkede ancak 1980'lerde sorgulanmaya başlandığını belirtmektedir.

Toplumsal bilimlerde görülen sorunlardan öne çıkanlarından bir başkası da akademisyenlerin siyaset ile kurdukları ilişkinin mahiyetine dair iddialardır. Mardin'in (1971, s. 91) saptaması buna bir örnektir. Yazara göre Türkiye'de akademisyenler araştırmalarını 'siyasi iktidara giden yolu açmak' amacıyla yürütmektedirler. Bunun kanıt olarak da 1950'lerde 'Türkiye sınıfsız bir toplumdur' diyenlerin 1960'larda 'Türkiye'de sınıfların olduğunu' savunmalarını vermektedir. Bilim camiaları ile siyasetin iç içe geçişinin bir yansıması olarak akademik kurumlar giderek ideolojikleşmiştir⁵. Bu tavrın 1970'lerde çok daha keskinleştiğine ilişkin ipuçları vardır. Bunlara örnek olarak Beşikçi'nin (1976) bilimsel yöntemi emperyalizm-sömürü kavramları üzerine oturttuğu eseri gösterilebilir. Yine o dönemde ideolojik temalarla yüklü çalışmaları göze çarpan Tekeli'nin (1977, s. 33-45) bilimin kaçınılmaz olarak ideolojik olduğu varsayımından hareketle yaptığı 'rekabetçi piyasa olgusu çok gerilerde kaldı' saptaması, ideoloji-yoğun varsayımlardan hareketle yapılan çıkarımların ne denli yanıltıcı olabileceğine bir başka örnektir. Zira Tekeli'nin piyasa ekonomisinin bittiğini ilanından iki yıl sonra Thatcher'in Britanya'sında, üç yıl sonra ise Reagan'ın ABD'sinde neo-liberalizm en ihtişamlı dönemlerini yaşamaya başlamıştır. Ardından bu dalga Özal Türkiye'si, Çin ve Sovyetler sonrası Rusya dahil hemen bütün dünyaya yayılmıştır⁶.

Toplumsal bilimlerin bu sorunlu arkaplanının yanında yöntem konusunda da bazı eksikliklerden söz etmek gerekir. Öyle ki Tütengil'in (1969) kitabında yer verdiği 'temel kaynaklar ve başvuru kitapları' listesinde yöntem konusunda yazılan eserlerin azlığı göze çarpmaktadır. Buna bağlı olarak özellikle 1970'lerde akademisyenler yöntem dili kurmak ve yöntemi konumlandırmak konularında güçlükler yaşamıştır. Bu durum Bilgin (2012), Hacettepe Üniversitesi (1971), Karabaş ve Yeşilçay (1977) ve TÜBA (1997) derlemelerinde yer alan çok sayıda çalışmada görülmektedir. Bunlardan Karabaş ve Yeşilçay'ın (1977) derlemesinde yöntemden kastın çoğunlukla teknikler olduğu anlaşılmaktadır. İlerleyen yıllarda yapılan çalışmalarda da benzeri sorunların devam ettiği saptanmıştır. Örneğin Aksoy (2013, s. 11) 'alandaki çalışmaların çelişkilerle dolu, kitapların ise yetersiz' olduğunu ileri sürmüştür.

Son dönemde toplumsal bilimlerin alt alanlarına yönelik araştırmalarda artış vardır. Bunlardan İslamoğlu (2008) Pazarlama alanındaki çalışmalarda görülen 'teknik' sorunları 'bireysel deneyim ve gözlemler' yoluyla incelemiştir. Şatana (2016) Uluslararası İlişkiler alanındaki yöntem sorunlarına değinmiştir. Alaslan ve Şimşek (2013) Tarih alanında bibliyografik bir çalışma yürütmüştür. Yönetim ve Organizasyon disiplininin yöntem

⁵ Burada sözü edilen 'ideolojikleşme' ideolojileri bilimsel tartışmalara konu etme anlamında değil, onları gününbirlik siyasi olayların girdisine dönüştürmek anlamındadır. ODTÜ ve diğer yükseköğretim kurumlarında bu dönemde yaşanan siyasi ve diğer gelişmeler için bakınız Batuhan (2001) ve Baysal (2004).

⁶ Bu gelişmeler karşısında bir başka ideolojik tavır Fukuyama'dan (1992) gelmiştir. Öyle ki kendisi dünyada artık Liberal Demokrasi'den başka bir ideolojik seçenek kalmadığını söyleyerek 'tarihin sonunun' geldiğini ilan etmiştir. Daha sonra ulus devletlerle ve küresel gelişmelerle ilgili yaşanan gelişmeler Fukuyama'nın küçük verilerden yaptığı büyük çıkarımlarında ne denli yanıltıcı ortaya koymuştur.

sorunlarına Özen, (2001) dikkat çekmiştir. Pratik kaygıları önceleyen çalışmalarında Çitçi ve Öztürk (2017) yöntem kitaplarını karşılaştırmıştır. Bütün bu çalışmalarda bariz hatalardan söz edilmektedir.

Alanyazın incelemesinden hareketle Cumhuriyetin başlarından 2000'li yıllara uzanan süreçte toplumsal bilimlerde yöntem sorununa değinen çalışmalar olmasına karşın olguyu belli bir dizgesellik içinde ele alanların sayısının yetersiz olduğu söylenebilir. Bu çalışmada akademik topluluğun yönetime ilişkin tutumunu belirlemeye; günümüzde yöntem konusunda görülen sorunların kökenlerine ilişkin çıkarımlarda bulunmaya ve akademik topluluğun özgün bilimsel bilgi ile kurduğu ünsiyetin mahiyetine ilişkin değerlendirmeler yapmaya çalışılacaktır. Ders kitapları bir disiplinin oluşumuna ve kendini yeniden üretmesine yaptıkları kökten etki nedeniyle (Coşkun, 2009; 2023) araştırmanın malzemesi olarak benimsenmiştir. Bu meyanda araştırma şu sorula çevresinde biçimlenecektir:

- 1- Kitapların alana katkıları ne düzeydedir?
- 2- Kitaplar bilimsel bilginin üretilme biçimine ilişkin ortak bir anlayış oluşturabildiler mi?
- 3- Kitap yazarları bilim felsefesine, yöntembilime ve yönetime ne düzeyde hakimdiler?
- 4- Kitapların alanın oluşumu ve gelişimine belirgin olumsuz etkileri olmuş mudur?

Bu sorular çerçevesinde yapılacak değerlendirmelerle yönetime ilişkin yaklaşık 70 yıllık bir ufuk oluşturulabilecektir. Bunun için yükseköğretimin geçtiği evrelere göre kitaplar incelenip değerlendirilecektir. Yazın incelemesi (Geçikli, 2021; Günay ve Kılıç, 2011; Köktürk, 2005) ile belli siyasi, kurumsal ve hukuki gelişmeler ışığında yükseköğretimde şu dört evreden geçildiği söylenebilir:

- i- *Kuruluş ve kurumsallaşma evresi, 1930-1950*: İmparatorluktan ulus devlete; 1930'larda Darülfünundan Üniversiteye; Fransız ekolünden Alman Ekolüne geçiş. Dil devrimi ve Latin alfabesinin kullanılması; Türk Tarih Kurumunun kurulmasıyla milli tarih oluşturma çabaları; 1940'larda Alman ekolünün pekişmesi; İstanbul'dan sonra Ankara'da da üniversite açılması.
- ii- *Demokrat Parti dönemi, 1950'ler*: Alman ekolünden ABD ekolüne geçiş, yeni üniversite modeli olarak ABD fonlarıyla ODTÜ'nün ve Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsünün kurulması; uluslararası etkinliklerde artış; yerli akademisyenlerin artması; Anadolu'ya açılma.
- iii- *Üniversitelerin özerkleşmesi ve siyasileşmesi, 1960 ve 1970'ler*: 1960'larda özerkliğin anayasa ile güvence altına alınması, yerli akademisyen sayısında artış, yabancı dilde eğitim, siyasi kavgalar ve öğrenci hareketleri. Anadolu'da açılan üniversite sayısında artış.
- iv- *Merkezileşme ve yaygınlaşma, 1980-1990'ların sonu*: YÖK'ün kuruluşu ve çatı örgüt sayesinde üniversitelerin merkezileşmesi, Vakıf üniversitelerinin kurulması, devlet üniversitelerinin hızla çoğalması ve Anadolu'ya yayılması.

2000'lerden itibaren alanda yaşanan gelişmelerin mahiyetleri ve kapsamaları nedeniyle başka çalışmalarda değerlendirilmeleri uygun olacaktır.

Yöntem

Çalışma nitel yöntemle yürütülmüştür. Bu bakımdan bir olguya ilişkin genel geçer ilkeler önermek yerine olgunun işleyişine dair bilgi ve anlayışı zenginleştirmek üzere tasarlanmıştır. Desen olarak ise belge çözümleme kullanılmıştır.

Bu araştırmanın verisini oluşturan yöntem kitapları, 'yazılı metinler' olarak birer belgedirler ve bunlar 'toplumsal olarak konumlandırılmış ürünler' (Scott, 1990:34) olmaları bakımından toplumsal araştırmalar için kullanışlıdır. Bir veri toplama, çözümleme ve çıkarım yapma süreci anlamında belge çözümleme deseni ise belgelerin toplumsal araştırmalarda nasıl kullanılması gerektiğine ilişkin bir çerçeve önermektedir. Nitel

araştırmalarda ‘tasarımı’ bir zorunluluk olarak görenler olduğu gibi tasarım kaygısı güdülmemesi gerektiğini önerenler de vardır (Flick, 2007, s. 35-37; Yin, 2011, s. 75-78). Tasarımdan kasıt, araştırmanın dayandığı bilim mantığının ortaya konması; araştırma konusu ile soruları, verileri ve çözümleme teknikleri arasında araştırma sorularına yanıt bulabilecek biçimde bir örüntü oluşturulmasıdır (Yin, 2011, s. 75-76). Bu araştırma nitel yöntemle ve önceden belirlenmiş bir tasarımla yürütülmüştür. Bu yolla çalışmada incelenen kitapların niteliklerini ortaya koymak, araştırma sorularına cevap olacak örüntü ve bilgilere ulaşmak ve sonrasında bazı çıkarımlarda ve önerilerde bulunmak mümkün olacaktır.

Bu çalışmada olduğu gibi, yalnızca belgelerden yararlanılarak yürütülenler araştırmalar için Bohnsack (2014) ve Ahmed (2010) gibi kimi araştırmacılar ‘dokümanter metot’ dese de desenin bir çalışmanın ‘veri edinme, çözümleme ve çıkarımlarda bulunma’ süreçlerini kapsaması bakımından ‘belge çözümleme deseni’ adlandırması daha uygun olacaktır. Yazında da Coşkun (2022), Lincoln ve Guba (2013, s. 107), Yıldırım ve Şimşek (2022) gibi çok sayıda araştırmacı belge çözümleme için metot yahut teknik yerine ‘desen’ demeyi uygun bulmuşlardır. Örneğin Yıldırım ve Şimşek (2016, s. 194-200) doküman çözümlemesinde dokümanlara ulaşma, özgünlüğü kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme, veriyi kullanma olmak üzere beş aşamadan söz etmektedir. Benzeri biçimde Bowen (2009) de belge çözümlemenin basılı ve elektronik belgeleri veri olarak kullanan nitel araştırma desenlerinden biri olduğunu söylemektedir. Ancak belge çözümlemenin mutlaka nitel yöntemle gerçekleştirilmesi zorunlu değildir (Ahmed, 2010; Scott, 1990). Hatta belgeler nitel olduğu nispette sayısallaştırılarak nicel çözümlemelere de konu edilirler (Duverger, 2014, s. 160-170).

Belge çözümlemeyi tipik bir içerik yahut tematik çözümlemeden ayıran önemli bir husus, bu desenin kullanılan metinlerden doğrudan ve geniş alıntılar yapılması ve çıkarımlarda bulunulması için elverişli olmasıdır (Bowen, 2009, s. 7; Coşkun, 2022). Bu nedenle çıkarımlar ve yorumlar da alıntılar nispetinde geniş tutulurlar (Vaismoradi, vd., 2013, s. 399). Çözümleme esnasında araştırmacı belgelerin gerçekte neler söylediklerini aşikâr etmek üzere metni başlık ve alt başlıklar biçiminde yapılandırır ve ardından metinden ne anladığını ilişkin yorumlarda bulunur (Bohnsack, 2014, s. 225). Neticede her belge incelenen tarafından bir yoruma tabi tutulur ve yorumlar kaçınılmaz olarak öznellik içerirler (Duverger, 2014, s.152). Hal böyle olunca güvenvericilik konusunda bazı ilkelerin gözetilmesi zorunlu duruma gelir (Ahmed, 2010, s. 3-5). Son olarak belirtmek gerekir ki belge çözümleme sadece belgelerin ne dediğiyle değil ne demedikleriyle de ilgilidir (Rapley, 2007, s. 111). Bu nedenle, bu araştırmada da incelenen kitaplarda nelerin ihmal edildiği de dikkate alınacaktır.

Belge çözümlemenin doğasında bulunan öznelliğe karşın güven vericiliği artırmak bakımından otantiklik, kredibilite, temsil edebilirlik ve anlam (Ahmed, 2010, s. 3-5) konularında araştırmacının özen göstermesi gerekir. Bu bağlamda çalışmada şunlar yapılmıştır:

Otantiklik: Araştırma için kullanılan belgelerin özgünlüğünün, gerçekliğinin ve bütünselliğinin teminidir. Bu çalışmada yararlanılan kitaplar kamuya dolayısıyla ilgili herkesin erişimine açıktır. Alıntılar ve bulgular ilgililer tarafından denetlenebilir.

Kredibilite: Kaynağın yahut mesajın hata yahut anlam bozulmalarından arındırılmış olduğunun teminidir. Her anlam yorum ve algı yüklü olduğundan öznellik içerse de burada doğrudan alıntılar ve çıkarımlar yoluyla güven unsuru artırılmaya çalışılmıştır. Kitapların araştırmacının yararına olacak biçimde anlam kaymasına yahut bozulmasına uğratılması da söz konusu değildir.

Temsil edebilirlik: Araştırmada belli belgelere diğerlerinden daha fazla önem vermek, bunlardan bazılarını öne çıkarmak gibi önyargılardan kaçınılması ve her belgenin çalışmada hak ettiği ölçüde temsil edilmesi anlamındadır. Bu çalışmada incelenen 1970 öncesi dönemlerde kitap sayısı az olduğundan erişilen kitapların büyük kısmı örnekleme katılmıştır. 1970’li yıllardan itibaren kitap sayısı artmış ve ölçütlere uygun seçimler yapılmıştır. Bu durum oransal bakımdan temsilde dengesizlik olarak yorumlanabilir ancak dönemlerin çalışmada temsili bakımından bir dengesizlik söz konusu değildir. Ayrıca her kitabın incelenmesinde benzeri özen gösterilmeye çalışılmıştır.

Anlamlandırma: Sunulan kanıt ile ortaya konan bulgu ve değerlendirmelerin bağlantılı, açık ve makul olduğunun teminidir. Belge çözümlenirken metinden ne anlaşıldığının ve anlaşılacak şeyin niçin önemli olduğunun ortaya konması gerekir. Anlamın yorum içermesi kaçınılmaz olsa da metin ile anlam ve çıkarım arasında bağlantılar kurulması bu sorunun kısmen aşılmasına olanak sağlar. Bu çalışmada yapılan yorum ve değerlendirmeler için kitaplardan hangi bilgi ve ifadelerin kanıt olarak sunulduğu açıkça ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak, alıntılama ve değerlendirmelerde incelenen eserlerin alttaki nitelikleri gözetilmiştir:

- a) Kitabın başlığı ve içeriğinin uygunluğu
- b) Kitabın tasarımı, türü (el kitabı, teknikler, yöntem gibi)
- c) Yazarın alan diline hakimiyeti
- d) Yazarın alana katkısı (yöntem konusunda başka çalışmalar yürütmüş mü?)
- e) Kaynakçanın yeterliliği ve kullanım biçimi
- f) Kitabın katkısına ilişkin değerlendirme.

Çeviri kitaplar incelenirken kitabın hangi gerekçeyle çevrildiğine, çevirenin diline ve alana hakimiyetine ve kitabın Türkiye’de toplumsal bilimlerine katkı potansiyeli dikkate alınmıştır.

Araştırmaya konu edilen kitaplar belirlenirken amaçlı örnekleme tekniklerinden ölçüt örnekleme başvurulmuştur (Coşkun, 2022). Öncelikle TBMM kütüphanesi ve değişik üniversitelerin kütüphaneleri, Archive.org, Nadirkitap ve Kitapyurdu gibi birinci ve ikinci el kitaplara ulaşılabilen siteler taranmış ve adında araştırma yöntemi, yöntembilim, metot, metodoloji, usul, tetkik, bilimsel araştırma, teknik, araştırma el kitabı gibi sözcükler geçen kitaplar belirlenmiştir. Ardından her 10 yılda basılan kitap sayısı ve kitapların nitelikleri dikkate alınarak incelenecek kitaplar belirlenmiştir. 1970’lere kadar basılan kitap sayısı az olduğu için saptanabilenlerin tamamı örnekleme katılmıştır. 1970’lerden itibaren kitap sayısında anlamlı bir artış olduğundan öncelikle piyasa mantığıyla (örneğin Ertuğrul, 2003); yahut salt ideolojik amaçla (örneğin Beşikçi 1976; Şimşek, 1985) yahut kütüphanede kaynak tarama gibi teknikler odaklı (Karpuz, 2010) yazılanlar elenmiştir. Ardından örneklemin şu çeşitliliği sağlaması gözetilmiştir:

- a) Yazarların temsil ettikleri üniversiteler ve kurumlar
- b) Yazarların uzmanlaştıkları bilim alanları
- c) Kitapların çeviri ve telif olması
- d) Kitapların içeriklerinin farklı olması (el kitabı, araştırma teknikleri, araştırma yöntemleri gibi).

Bu yolla 1930 ile 1999 yılları arasında basılan 34 kitap değerlendirmeye alınmıştır.

Çizelge 1
İncelenen Kitaplara İlişkin Bilgiler⁷

Yazar/İlk basım	Basım say./ Son basım	Kitabın kapsamı	Yazar(lar)ın disiplin(ler)i	Yazarın/Çevirenin kurumu
Bernheim, 1936	2., 2023	Tarih felsefesi, yöntembilimi ve yöntemine ilişkin klasik bir çalışma	Tarih/Tarih yöntembilimi	Çev. Şükrü Akkaya, A. Ü.. DTCE,
Langlois ve Seignobos, 1937	2., 2010	Tarih 'kurmanın' yöntembilimi ve yöntemi	(i) Paleografi, (ii) Avrupa tarihi	Çev. Galip Ataç, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye
Lanson, 1937	2., 2017	Edebiyat tarihi ve edebiyat tarihini araştırmada yöntem (kitapçık)	Edebiyat tarihi	Çev. Yusuf Şerif, Galatasaray, Darülfünun
Monod, 1938	1., 1938	Tarih araştırmada yöntem ve tarih felsefesi	Tarih	Çev. Kazım Şinasi Dersan, Darülfünun
Durkheim, 1943	Çok sayıda farklı basım	Sosyoloji, sosyoloji araştırmalarında yöntem	Toplumbilim	Çev. Selmin Evrim, İ.Ü. Edebiyat Fak.
Robbins vd. 1945	1., 1945	Kitapçık beş ülkeden akademisyenlerin konferanslarından oluşuyor	İktisat	Çev. Şefik İnan, İstatistik Umum Müdürlüğü
Togan, 1950	5., 2019	Tarih araştırmalarında yöntem, Tarih felsefesi, İslam ve Türk tarihi	Tarih	İ.Ü., Edebiyat Fak.
Kornow, 1956	1., 1956	Kaynak bulma, gösterme, not tutma	Maliye	Çev. Sadun Aren, A.Ü., SBF
Britanya Maliye Nezareti, 1958	3, 1966	Kamu ve özel kurumları denetimi ve raporlanması.	Kurum	Çev. Kenan Sürgit, TODAİE.
Pamukçu ve Dilmen, 1967	2., 1975	Araştırma, deneysel araştırma, yayın, literatür inceleme, bilgi toplama	Veterinerlik	A.Ü., Veteriner Fak.
Young, 1968	1., 1968	Sosyal inceleme ve araştırma için yöntem ve istatistik tekniklerini içeriyor.	Toplumsal psikoloji	Çev. G. Bingöl, A.Ü., N. İşçil Sosyal Hizmetler Akdm.
Ataöv, 1969	6, 2006	Araştırma süreci, biçimi, yazımı	Uluslararası İliş.	A.Ü., SBF
Tütengil, 1969	5., 1981	Yöntem, kaynakça, bilim felsefesi, yazım	İktisat, sosyoloji	İ.Ü., İktisat Fak.
Kaptan, 1973	11., 1998	Bilim ve araştırma tanımları, araştırma süreci, desenler, istatistik	Eğitim bilimleri	Hacettepe Üniv., Sosyal ve İdari Bilimler Fak.
Karasar, 1976	21., 2020	Raporlama, araştırma süreci	Eğitim bilimleri	A.Ü., Eğitim Fak.
Keleş, 1976 (Der.)	1., 1976	Değişik disiplinlerde yöntem.	Kentleşme	A.Ü., SBF.
Kurtuluş, 1976	8., 2008	İstatistik teknikleri, pazarlama ağırlıklı	Pazarlama	İ.Ü., İşletme
Kurtkan Bilgiseven, 1978	4., 1994	Bilim felsefesi ağırlıklı, bilgi toplama, ölçme, raporlama	Toplumbilim	İ.Ü., İktisat
Seyidoğlu, 1979	11., 2016	Araştırma tanımı ve süreci	Uluslararası ikt.	Uludağ Üniversitesi
Türkbal, 1981	2., 1987	Süreç, veri toplama ve çözümleme	İktisat	Atatürk Ü., İşletme Fak.
Armay, 1981	2., 1998	Tanımları da içerir bir el kitabı.	Türk Dili	Hava Harp Okulu
Tokel, 1980	14., 2021	Veri çözümleme, pazarlama örnekleri	İşletme/Pazar.	Bursa İTİA

⁷ Burada kitapları değerlendirilen değerli öğretim üyelerinden ebediyete göçenlerin aziz hatıraları, çalışmalarıyla bizlere yol gösterenlerin emekleri önünde saygıyla eğiliyorum. Buradaki değerlendirmeler yalnızca daha iyisini arama niyetiyle yapılmıştır.

Çizelge 1

İncelenen Kitaplara İlişkin Bilgiler (Devamı)

Yazar/İlk basım	Basım say./ Son basım	Kitabın kapsamı	Yazar(lar)ın disiplin(ler)i	Yazarın/Çevirenin kurumu
Armağan, 1983	2., 1992	Bilimsel düşünce, araştırma süreci	Toplumbilim	Dokuz Eylül, Güzel Sn.
Erkul, 1983	2., 1989	Yazımla ilgili kurallar, el kitabı	Endüstri İlişki.	Anadolu Ü., İİBF
Kurtuluş, 1983	2., 1989	Kaynak toplanması, analizi, yazım	Pazarlama	İ.Ü. İşletme
Karataş, 1984	1., 1984	Lisans düzeyinde el kitabı	Mimarlık	İTÜ, Mimarlık
Serper ve Gürsakal, 1984	1., 1983	Kavramlar ve bilimin neliği, araştırma süreci	i ve ii, İstatistik ve ekonometri	İ ve ii, Uludağ Üniv. İİBF
Gökçe, 1988	7., 2018	Bilim felsefesi, araştırma süreci, yazım	Toplumbilimi	Hacettepe Üniv.
Yaggy 1989	1., 1989	El kitabı.	Çeviri/Yazarlık	Çev. Oğuz Aktan
Aziz, 1990	14., 2022	Bilim felsefesi ve araştırma süreci	Siyaset Bilimi	A.Ü. Basın Yayın MYO
Hyman, 1990	3., 2015	Psikolojik araştırmalar süreci	Psikoloji	Çev. Yılmaz Özakpınar, Selçuk Ü.
Arseven, 1994	2., 2002	Alan araştırması, araştırma süreci	Eğitim bilimi	Gazi Üniv. Eğitim Fak.
Arıkan, 1995	5., 2007	Kavramlar, süreç, istatistik	İşletme	Gazi Ü.
Sümbüloğlu ve Sümbüloğlu, 1998	9., 2021	Araştırma süreci, örnekleme, veri toplam ve yazım	Biyoistatistik	Hacettepe Ü. Tıp Fak.

Görüldüğü üzere incelenecek 34 kitaptan 11 tanesi çeviridir. 12 kitap beş ve üzeri basım yapmıştır. Beş kitabın yazarları yahut çevirmenleri fen bilimlerinden⁸. Çevirmenlerin üçü dışındakiler üniversite mensubudur. Temsil edilen üniversitelerin başında doğal olarak İstanbul ile Ankara gelmektedir. Yanı sıra Hacettepe, Gazi, Dokuz Eylül, Uludağ, Atatürk, Anadolu, Selçuk Üniversiteleri de da örnekleme yer almaktadır. Yine yazarlar eğitim, toplumbilim, iktisat, işletme, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, psikoloji, davranış, örgüt, istatistik ve biyoistatistik gibi disiplinleri temsil etmektedirler. İçeriklerine göre kitapların el kitabı, araştırma teknikleri, nicel araştırma süreci biçiminde sınıflandırılmaları mümkündür. Kitapların 10 yıllara dağılımı şöyledir: 1930'lar 4, 40'lar 2, 50'ler 3, 60'lar 4, 70'ler 6, 80'ler 10 ve 90'lar 5.

Bulgular ve Değerlendirmeler

İncelenen kitaplara ilişkin değerlendirmeler yukarıda belirlenen evreler ve kitaplara ilişkin hususlar dikkate alınarak yapılmıştır.

I. Evrede (1930'lar ve 1940'lar) yazılmış yöntem kitapları

1930'lar ve 1940'lar ulusal ve uluslararası gerilimlerin yüksek, kurumsal arayışların ve gelişmelerin hızlandığı bir dönemdir. Ulus bilincini oluşturmada öncü disiplinler olarak Tarih, Edebiyat ve Sosyoloji yöntem tartışmalarının odağında olmuştur. Yöntemle ve birçok diğer disiplinlerle ilgili yerli kitaplar yok denecek kadar azdır.

⁸ Bunların örnekleme dahil edilme nedenleri, toplumsal bilimler alanında yapılan araştırmalarda ve yazılan ders kitaplarında çok sayıda atf almaları ve önerilmeleridir. Bunlardan Veterinerlik dalında uzman olan Pamukçu ve Dilmen'in (1967) eseri başta Tütengil (1969) ve Keleş (1976) olmak üzere çok sayıda araştırmacı tarafından alıntılanmış ve önerilmiştir. Yine bir sağlık bilimci olan Sümbüloğlu ise Karabaş ve Yeşilçay'ın (1977) 'Türkiye'de Toplumsal Bilim Araştırmalarında Yaklaşımlar ve Yöntemler' başlıklı derlemesinde bölüm yazacak kadar alanda tanınanlar arasındadır. Benzeri biçimde bir Halk Sağlığı, Biyoistatistik uzmanı olan Irmak, Sencer (1978) ile birlikte 'Toplumbilimlerinde Yöntem' başlıklı kitabı yazmıştır. Karataş'ın (1984) kendisi mimarlık alanında olsa da çevirdiği kitap toplumbilimlerinde kullanılacak niteliktedir.

Çizelge 2

1930'lar ve 1940'larda Yazılan Kitapların İncelenmesi

Kitap	Bulgular	Değerlendirmeler
Bernheim, 1936	Çeviri kalitelidir. Çeviride siyasal, ulusal, özgen gibi yeni terimlerle eski Türkçe ve Frenkçe terimler harmanlanmıştır. Kitabın hacmine göre metoda önemli bir yer ayrılmıştır. Metot tamamen tarih ilmine (materyaller ve bunlardan çıkarım yolları) özgü olarak ele alınmıştır.	TTK'nun kurulması ve Zeki Velidi'nin görev alması tarihte yöntem konusunu öne çıkarmıştır. Çeviri için doğru bir seçimdir. Diğer disiplinler kitaptan kısmen yararlanabilir.
Langlois ve Seignobos, 1937	Kitabın içeriği, kapsamı oldukça dengeli, dili sade ve anlaşılırdır. Bernheim'inkiyle benzer içeriğe sahiptir ama farklı ekolleri (Alman, Fransız) temsil etmektedirler. Kitap felsefenin ve metafiziğin aşağılandığı bir dönemde yazıldığı için bu konulara değinmemiştir.	Kitap, tarihçiler ve 'tarih kurmaya çalışanlar' yöntembilimciler için önce tarih bilgisinin mahiyetine ilişkin genel koşulları ortaya koymaktadır. Tarih araştırması süreci özlü biçimde anlatmaktadır. Kitabın diğer disiplinler için katkısı sınırlıdır.
Lanson, 1937	Kitap üstekilere göre daha ağır bir dille çevrilmiştir. Edebiyat alanında usulün gerekliliği önemle vurgulanmıştır. Araştırmacının bireysel beğenilerinin onun yargılarını ve çıkarımları etkileyeceğini ve bunun yönetsel sakıncalar doğuracağını vurgulamaktadır. Ayrıca tekilden tümele ulaşmada yaşanabilecek sorunlara dikkat çekmektedir.	Kitabın yöntem vurgusu güçlüdür. Tarih yöntemiyle benzerlikleri fazladır. Edebiyatın bir sanat olması yanında araştırmacıların estetik eserleri incelemelerinden kaynaklı değerlendirme sakıncalarına dikkat çekmektedir. Yazar yönetsel çoğulculuktan yana olduğunu şu şekilde belirtmektedir: 'Her ilim kendine ait ve uygun' usullerle gelişebilir...'
Monod, 1938	Dili görece ağırdır. Çevirmen yer yer kavramların Fransızcasını da vermiştir. Üsttekilerden farkı, usul kısmına daha az, tarih felsefesine daha çok yer vermesidir.	Kitabın alana Bernheim (1936) ile Langlois ve Seignobos'tan (1937) öte katkısının olduğu söylenemez.
Durkheim, 1943	Ülken yazdığı Önsözde, Türkiye'de Spenserici, Marksçı ve Durkheimci akımların yöntem konusunda yeterli hassasiyeti göstermediklerini; Durkheim'in bu yapıtının çevrilmesinin bu boşluğu dolduracağını belirtmektedir. Ülken, kitapta önemli bir sosyoloji tarihi ve yöntem tartışması yapmaktadır.	Gökalp'in derslerinde bu kitaptan yararlandığı belirtilmektedir. Aynı kitap Akal (Durkheim, 1995) ve daha bir çok kişi tarafından çevrilmiştir. Ancak çeviri dillerinde bir olgunlaşmadan söz etmek güçtür.
Robbins vd. 1945	Kitabın niçin çevrildiği ve öncelendiği anlaşılammıştır. İngiltere, Almanya, Fransa, İspanya, Hollanda iktisat enstitüleri hakkında bilgi veren beş bildiriden oluşmuştur. İstatistik, tahmin ve nazariyenin gerekliliğini vurgulamaktadır.	Kitabın tercümesinde istatistiğe yaptığı özel vurgunun belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Ancak yöntem hakkında yeterli bilgi içermemektedir. Kitabın adı bu yönüyle yanıltıcıdır. Kitapta ABD ekolüne geçişin yollarının arandığı anlaşılmaktadır.

Muhtemelen dil devriminden ve 2. Dünya Savaşından da kaynaklı olarak kitap sayısı bakımından oldukça yoksul olan bu dönemde yöntemin merkezi bir kaygıya henüz dönüşemediği anlaşılmaktadır. Yine de tarih ve sosyoloji alanlarında kimi görgül yerli araştırmaların yapılması önemlidir.

II. Evrede (1950'ler) yazılmış yöntem kitapları

1950'lerin ilk yarısında ülke refahında ve altyapısında sıçrama yapılmış ve eğitimde ABD ekolüne geçilmiştir. Poincare'in (1951) 'Bilim ve Metot', Renan'ın (1951) 'Bilimin Geleceği' gibi bilim felsefesinin başat eserleri bu dönemde çevrilmiştir. Dilsel değişimin ipuçları ilim yerine bilim, usul yerine metot denmesiyle

belirginleşmiştir. Çeviriler bu dönemde de sürmüştür. Artık iktisat ve işletme iktisadi ile istatistikten daha fazla bahsedilmeye başlanmıştır. Ayrıca A.Ü. Veteriner Fakültesi öğretim üyeleri Pamukçu ve Dilmen (1956) fen bilimlerinde yöntem farkındalığını artırmışlardır.

Çizelge 3

1950'lerde Yazılan Kitapların İncelenmesi

Kitap	Bulgular	Değerlendirmeler
Togan, 1950	Türkiye'de tarih biliminde yöntemin öncüsü olan Togan, İ.Ü. Edebiyat Fakültesinde 1929'dan itibaren okuttuğu 'Tarihte Usul' dersinin notlarından bu kitabı yazmıştır. 2. Kısımda 'Metod Bilgisi' ele alınmış ve Bernheim (1936) ve Langlois ve Seignobos'a (1937) yakın bir içerik benimsenmiştir. Tarih Felsefesine daha geniş yer verilmiştir. Kitabın esas özgünlüğü ise Türk ve İslam tarihçiliğinin eşsiz kaynaklarını sunmasıdır.	Kitapta metod hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Doğal olarak bunlar tarih bilimine özgüdür. Bu nedenle kitabın diğer sosyal bilimciler için kısmi bir katkısı olabilir. Yazar Fransız, Alman ve Anglo-Sakson tarih ekollerinin yanı sıra Türk ve İslam tarihçiliğine de hakimdir. Alan araştırmaları çoktur. Kitap kapsamı ve özgünlüğüyle diğerlerinden farklıdır ve tarih yöntemi konusunda yazılmış ilk yerli eserdir.
Kornow, 1956	Lisans öğrencileri için yazılmış 35 sayfalık tipik el kitabıdır. Tercüme edilme nedeni niteliği değil, ABD yardımı ile A.Ü. SBF'ye yapılan desteklerdir. Konu belirleme ve kaynak toplayıp yazmaya ilişkin kısa bilgiler içermektedir. Tarih, sosyoloji ve edebiyat dışında ilk araştırma yazma kitabı olması bakımından önemlidir.	El kitabı Türk öğrenciler için yazılmış ve S. Aren'in katkısıyla kaynakçadaki bazı örnekler Türk yazarlardan verilmiştir. Kornow istatistik ve maliye konularında uzmandır. Kitabın adına 'araştırma' denmesine rağmen içeriğinde düzenli biçimde 'etüt' denmiştir. Dili anlaşılırdır.
Britanya Maliye Nez., 1958	Kitap kurumların teftişlerinde takip edilecek usullere ilişkin kısa bilgiler içermektedir. Örnekleme, mülakat ve rapor yazımı konusunda bilgiler öne çıkmaktadır.	Mihçioğlu (1966) kitabın 'idareyi daha verimli, süratli ve etkili hale getirmek üzere' yazdığını ve idareciler, kamu yönetimi ve işletmecilik konularında öğrencilere yardımcı olacağını belirtmektedir. Kitabın alana katkısı sınırlıdır.

1950'ler yöntemle ilgili kitaplar bakımından verimli değildir. Buna karşılık artık tarih, edebiyat ve sosyoloji dışındaki disiplinlerde de yönetime ilişkin kaygıların başladığı görülmektedir. Geleneksel Türkçe içerisine arı Türkçe sözcüklerin serpiştirildiği bu dönemde araştırma, örnekleme gibi kavramların yöntem alanyazınına girdiği anlaşılmaktadır.

III. Evrede (1960'lar ve 1970'ler) yöntem kitapları

Bu evrede yöntembilimle ilgili çeviri ve telif kitapların yanında tarih, edebiyat ve sosyoloji başı çekmektedir. Örneğin Fındıkoğlu İçtimaiyat (1961) kitabının ikinci cildini 'metodoloji nazariyelerine' ayırmıştır. Kendisi Zimmerman'ın 'Le Play ve Sosyal İlimler Metodolojisi' (1964) kitabını da çevirmiştir. Ancak artık diğer disiplin mensuplarınca da yöntem kitapları yazılmaya başlanmıştır.

Çizelge 4

1960'lar ve 1970'lerde Yazılan Kitapların İncelenmesi

Kitap	Bulgular	Değerlendirmeler
Pamukçu ve Dilmen, 1967	Fen bilimlerinde araştırma sürecini anlatmakla ve deneysel yöneme odaklanmakla birlikte araştırma sürecinin başlıca aşamalarını içermesi bakımından toplumsal bilimler araştırmaları için de kaynak olabilir. O zamana kadar yazılan araştırma kitaplarından kimi istatistiksel çözümlenmeleri içermesi nedeniyle daha kapsamlıdır.	Dili sorunludur. Başlık altı alıntılar doğrudan İngilizce veya Almanca yapılmıştır. Sistematığı kafa karıştırıcıdır. Yazarları önsözlerinde kitaplarının adını kapaktakinden farklı olarak 'Araştırma ve Bilimsel Yayınlarında Temel İlkeler' biçiminde yazmışlardır. Yazarların dil kurmakta ve dilsel tutarlılığı sağlamakta zorlandıkları anlaşılmaktadır. Verilen örnekler kitabın bir yabancı kitaptan esinlenilerek yazıldığı izlenimini güçlendirmektedir. 'Literatür' bölümünde verilen 'başvuru kaynaklarının' tamamı yabancıdır. İstatistikle ilgili bilgilerde sorunlar mevcuttur.
Young, 1968	Sosyal bilimlerin tamamının kullanabileceği ilk yöntem kitabıdır. Veri toplama ve çözümlenme teknikleri ayrıntılı olarak anlatılmıştır.	Kitabın temel sorunu ABD için yazılmasıdır. ABD toplumsal yaşamına ilişkin verilen örneklerin Türkiye için yararı sınırlıdır. Kitabın adı doğru çevrilmemiştir. Çeviri dili arı Türkçe ile eski Türkçe arasında gidip gelmektedir. Yine de günümüzde kullanılan (ölçek, geçerlik, güvenilirlik gibi) çok sayıda terim bu kitapta yer almıştır. Survey karşılığı olarak inceleme denmesi uygun değildir. Aslında survey karşılığı hala oturmamış olmakla birlikte yaygın olarak tarama araştırması denmektedir. Kavramlar savruk ve geçişken kullanılmıştır. Çeviri yalnızca terim karşılığı bulmak anlamında değil anlamı yeterince verememek bakımından da sorunludur. Yazar sosyal araştırmalarda yetkindir. Çevirmenlerden Bingöl eczacı-biyokimyacı; İşçil ise istatistikçidir.
Ataöv, 1969	Hacmi ve içeriği bakımından tipik bir el kitabıdır. Amacı lisans öğrencilerine 'rapor yazma' becerisi kazandırmaktır. İlk iki bölümü Kornow'un sadeleştirilmiş haline benzerken son bölümü yazım ve noktalama işaretlerine ayrılmıştır. Başlık ile içerik uyumludur. 'Tarafsız bilim kurallarına uygunluk' ilkeleriyle yazılmış 'araştırma yöntemleri ile ilgili bir genel müracaat kitabıdır' (s.V) denmesine karşın kitapta yöntem yoktur.	Yazarın yöntemle ilgili başka çalışması yoktur. Alana katkısı ilk telif el kitaplarından olmasıdır. Bunun dışında 'noktalamaya' özel bir bölüm ayıran başka bir kitaba rastlanmamıştır. Kitabın kaynakçasında yer verilen toplam 19 eserin 18'i İngilizcedir. Türkçe olanı da 'noktalama' konusundadır. Kaynakçada yer alan eserler çoğunlukla kılavuzdur. Bunlar arasında 1930 tarihli olanlar bile vardır.
Tütengil, 1969	Kitabın adı ve içeriği uyumludur. Başvuru kaynaklarına bir bölüm ayırmıştır. Yönteme ilişkin genel görüşler bölümünde Bacon, Mill, Descartes, Le Play, Comte, Marks ve Durkheim gibi anaakım düşünürlerin görüşlerinden alıntılar yapmıştır. Bunlar arasında bir örüntü yahut karşılaştırma arayışı yoktur. 'Yöntemler' başlığı altında örnekleme, monografi, istatistik ve diğer desen ve teknikler ele alınmıştır. Dördüncü bölümde araştırmanın yürütülmesi ve yazılması konusu günümüzdekilere yakın bir içerik ve anlayışla yazılmıştır.	Tarih ve sosyoloji disiplinleri dışında yazılmış ilk telif yöntem kitaplarından biridir. Kitabın içeriği ve mantığı bugünkülerin öncüsü olduğunu göstermektedir. Tamamıyla Türkiye koşulları gözetilerek yazılmış ve örnekler yerli çalışmalardan seçilmiştir. O tarihe kadar yazılmış telif kitaplar arasında Togan'dan (1950) sonra en özgün olanı sayılabilir. Yazarın 'alan araştırması' niteliğinde çok sayıda çalışması vardır. Örnekleme ve istatistiğin ayrı 'yöntemler' olarak ele alınması sorunludur. Günümüzdeki 'örnek olay' mantığını yansıtan monografilere özel önem verilmiştir ancak onların sınıflandırılmasında tutarsızlıklar vardır (belde, kuruluş, birey) ki bunlar 'analiz birimleri' olsa gerektir. Bireysel olanlar için 'örnek olay' demektir ki aslında bu karşılık bütün monografi türleri için kullanılabilir.

Çizelge 4

1960'lar ve 1970'lerde Yazılan Kitapların İncelenmesi (Devamı)

Kitap	Bulgular	Değerlendirmeler
Kaptan, 1973	Kitabın adı içeriğini yansıtmamaktadır. Bilimsel Araştırma Teknikleri denmesine rağmen yöntem ve desenleri dizgesel biçimde ele almıştır. Eğitim Bilimleri öncelenecek yazılmıştır. Temel kavramlar, bilim ile araştırma ilişkisi, araştırmaların türleri, desenleri, modellerine yer verilmiştir.	Kitap dizgesel ve anlaşılabilir. Bazı kavramların (örneğin metodoloji) kullanımı muhtemelen eğitim disiplinine özgü nedenlerden dolayı sorunludur. Arı Türkçeyi benimsemesine karşın yeri geldiğinde yabancı karşılıkları (survey, metodoloji) kullanmıştır. Kitabın içeriğinde eğitim alanının etkisi görülür ancak diğer alanlar için de kullanılabilir. Bilim ve araştırma tanımlarında öncelendiği kavramlar pozitivist mantığı yansıtır. Kitap öncekilerden daha fazla yöntem kitabıdır. Yazar daha önce ve daha sonrasında bu alanda eserler vermeyi sürdürmüştür. Kaynakçası yabancı ve eğitim bilimleri ağırlıklıdır. Türkçe kaynaklara örneğin Karasar kadar ağırlık vermemiştir.
Karasar, 1976	Kitabın başlığında 'yöntem' geçmekte ama daha çok rapor hazırlama teknikleri anlatılmıştır. Bir raporun yazımında olması gerekenler bölümler halinde sıralanmış: giriş, içerik ve biçim, kaynak gösterme, çizelge ve şekiller, raporun yazılması, özet, yargı ve önerilere yer verilmiştir. . Kitabın diğer bölümleri herhangi bir 'el kitabı', 'yazım kılavuzu' gibidir.	Yapıt, Ataöv'ün (1969) kitabının geliştirilmiş biçimidir. Kitap bir araştırma yöntemi önerisinde bulunmadığı için yöntem yerine alt başlıkta kullandığı 'teknikler' sözcüğü daha uygun olurdu. Yazar da bazan 'yöntem ve teknikleri' (s. vii) diyerek bu karışıklığı çoğaltmaktadır. Yazarın bilimi 'ürün olarak kanıtlanmış düzenli bilgi', yöntemi ise 'bu tür bilgi elde etmek için izlenen yol' (s.1) olarak tanımlaması o dönem için de sorunludur ve daha çok doğa bilimleri için yapılan bir tanımlama çağrıştırmaktadır. Bu bakış açısının toplumsal bilimlerde karşılığı pozitivistdir. Yazarın bilim için 'nesnel sağlamlığı olan bilgiler bütünü' (s.1) 'kanıtlanmış bilgi' tanımlamaları bunu göstermektedir. Yazarın uzmanlık alanı 'eğitim bilimleri' olduğundan bilimsel araştırmayı bu bağlamda ele aldığı görülmektedir. Kitabın yerli ve yabancı eserleri harmanladığı kaynakçası övgüye değerdir. Yabancı eserlerde ağırlığı eğitim bilimi kökenlilere vermiştir. Yazar bilimsel araştırma konusunda çok sayıda eser vermiştir. Bu nedenle alanda kitap yazma yetkinliği olan ve alanı biçimlendiren akademisyenlerdendir. Akademik yaşamında bilinçli olarak yöntem konusuna odaklanmıştır. Kitapları çok sayıda baskı yapmış ve daha sonraki birçok kitap için biçim ve içerik bakımından örnek olmuştur. Kitapta dipnot tekniği yerine o dönemde nadir görülen metin içinde yazar soyadı ve yayın tarihi gösterme biçiminde atıf tekniği kullanılmıştır.

Çizelge 4

1960'lar ve 1970'lerde Yazılan Kitapların İncelenmesi (Devamı)

Kitap	Bulgular	Değerlendirmeler
Keleş, 1976	Kitap öncelikle 'toplumsal olan bilimsel araştırmanın konusu olabilir mi, nasıl?' sorusunu irdelemiştir. Ayrıca kimi teknik konulara (geçerlik-güvenirlik, ölçme ve ölçekler, örnekleme, çözümlenme ve yorum ve kaynaklara erişim) da değinmiştir. Ardından çok sayıda disiplinde yöntem ve uygulama sorunları tartışılmış ve son bölümde 'yöntem eleştirisi' yapılmıştır.	Editörün kitaptan 'Türk toplumsal bilimcilerince yazılmış ilk yöntembilim yapıtı' (s. XII) olarak söz etmesinde haklılık payı vardır ancak kitap 'yöntembilim' değil, 'yöntem' kitabıdır. Kitabın bazı bölümleri (örneğin iktisatta yöntem) beklentileri karşılamaktan uzaktır. İlk bölümün yazarı hiçbir çalışmaya atıfta bulunmamıştır. İkinci bölümde yazar kendisinin iki eseri dışında yerli eserlere atıf yapmıştır. Üçüncü ve dördüncü bölümlerde atıf yapılan yapıtların tamamı yabancıdır. Beşinci bölümün yazarı 35 esere atıfta bulunmuş bunlardan yalnızca kendisine ait bir tanesi Türkçedir. Tekrarların çokluğu (örneğin ölçüm düzeyleri, geçerlik ve güvenilirlik, araştırma süreci konularında), kavramsal bütünlüğün sağlanamaması (survey-tarama) ve kimi çelişkili durumlar (örneğin ölçüm düzeylerinin neler olduğu, yöntem ile yöntembilimin eşanlı kullanılması) olmakla birlikte kitap oldukça kapsamlı ve dizgeseldir. Kitap diğerlerinden kuram ve yöneme ilişkin temel tartışmaları dile getirmesi; toplumsal bilimlerde değer, tutum ve davranışlardan kaynaklı sorunlar nedeniyle bilimselliğin sorgulanması; nitel yöneme göndermelerde bulunması, örnek olay çalışması, içerik çözümlenme, küçük toplulukların incelenmesi ve yöneme yöneltilen eleştirilere kısmen yer vermesi bakımından ayrılmıştır. Günümüzde yazılan yöntem kitaplarına çok yakın bir içeriğe ve dile sahiptir. Kitapta dipnot tekniği yerine metin içinde yazar soyadı ve yayın tarihi gösterme biçiminde atıf tekniği kullanılması yeniliktir.
Kurtuluş, 1976	Kitap işletmenin alt dallarından pazarlamaya özel yazılmıştır ancak diğer disiplinlere de katkı sağlayabilir. Birinci bölümde araştırmanın ne olduğu, gerekliliği ve nasıl yapılabileceği özlü biçimde aktarılmıştır. İkinci ve üçüncü bölümde pazarlamada kararlar ve karar almada sınırlılıklar ve yapılabilecek analizler anlatılmıştır. Dördüncü bölümde hipotez testlerinden, beşinci bölümde örneklemeden, veri ve bilgi toplama tekniklerinden söz edilmiştir. Ölçme ve ölçekleme sonrasında değişik faktör ve kümeleme dahil değişik istatistiksel çözümlenme tekniklerine yer verilmiştir.	Pazarlama araştırmaları 1960'ların ABD'sine hayli yaygındı ve yazar bu alan yazınına oldukça hâkim gözükmektedir. Eserde dipnot biçiminde kaynak gösterildiği ve sonrasında da toplu bir kaynakça oluşturulmadığı için yerli ve yabancı kaynak ağırlıkları belli değildir. Yazar, kendi Türkçe eserleri dışında çoğunlukla yabancı yayınlara atıf yapmıştır. Yöntem ve teknik kavramlarını geçişken kullanmıştır. Örnekleme tekniklerini tesadüfî olanlar ve olmayanlar biçiminde sınıflandırması bakımından öncülerdendir. Ancak veri toplamada 'objektif ve subjektif görüşün ikisinin de pazarlamada uygulanabileceği düşüncesinin dayanaklarını açıklamamıştır. Kitap istatistik ağırlıklıdır. Dilde tutarlılık arayışı yoktur. Yazarın pazar araştırmalarına hâkim olduğu, bu bilim dalının kurucularından olduğu görülmektedir.

Çizelge 4

1960'lar ve 1970'lerde Yazılan Kitapların İncelenmesi (Devamı)

Kitap	Bulgular	Değerlendirmeler
Kurtkan Bilgiseven, 1978	Kitap özü bakımından bir yöntem bilim kitabı olması nedeniyle başlığında metot yerine metodoloji denmesi uygundur. Öyle ki 'birinci bahiste' metot bilgisinin özellikleri ve metodolojik bütünlük konusu ele alınmış ve girişte de metodoloji, 'metot bilgisi' olarak tanımlanmıştır. Dahası bu iki kavramın araştırmada kullanılan tekniklerle karıştırılmaması gereği vurgulanmıştır. İkinci bahiste teori ve faraziye ve ampirik araştırmaların güçlüklerinden söz edilmiştir. Teori, varsayım, yargılar ve kanunlar ampirik çalışma bağlamında ele alınmış ve gözlem, yorum, tümevarım ve tündengelim kaynaklı sorunlara değinilmiştir. Üçüncü bahiste ise 'bilgi toplama ve ölçme' konuları ele alınmış ve örnekleme teknikleri, belge inceleme, monografiler ve gözlemler, mülakatlar, ölçekler gibi teknikle anlatılmıştır. Son bahiste ise bulguların yorumlanması ve yazımı ele alınmıştır.	Diğer kitaplardan bazı yönleriyle farklıdır. Kavramsal tutarlılığı vardır. Metodoloji, metot ve teknik ayrımını gözetmiş ve yerinde kullanmıştır. Özgünlüğü, Batı bilim felsefesini Türk-İslam felsefesi ile bütünleşik olarak ele almasının yanında teori ve faraziye özel bir başlık açmasındandır. Dilinin karmaşık olduğunu söylemek gerekir. En eski Türkçe kelimelerden en yenilerine ve çok sayıda batılı terime aynı sayfada denk gelinebilmektedir. Kitabın içeriği de oldukça farklıdır. Yerli ve yabancı önemli eserlere atıf yapılmıştır. Yazarın kitap dışında bazı saha çalışmaları olmakla birlikte yöntemden çok yöntem bilimi öncelendiği söylenebilir.
Seyidoğlu, 1979	Tipik bir rapor yazım kılavuzudur. Kitabın adı ile içeriği uyumludur. Bilimsel araştırma sürecini kısaca ele almıştır. Süreci anlatırken 'konu belirlemek, hipotez kurmak, plan hazırlamak, kaynak toplamak, okumak ve not alma ve yazma' başlıklarına yer vermiştir. Araştırmayı 'var olan kaynaklardan yararlanmak' biçiminde tasarladığı için saha araştırmasına (veri toplama ve çözümleme) değinmemiştir.	Yazar bilimin özelliklerini doğruluk, nesnellik, genellik gibi kavramlar üzerinden pozitivist mantıkla açıklamıştır. Alana kattığı yenilik bilim ve araştırma ile ilgili tartışmalara ve araştırma sürecine yer vermesidir. Yazarın kitap dışında bir yöntem çalışmasına rastlanmamıştır. Kitabın kaynakçası zengin değildir ama başlıca Türkçe yapıtlardan yararlanılmıştır, yabancı kaynaklar oldukça azdır.

1960'larda İktisattan Tütengil'in (1969) Uluslararası İlişkilerden Ataöv'ün (1969) yöntem kitabı yazmaları bir çığırdır. Bu yolda 1970'lerde hızlı mesafe alınmıştır. ABD'de öğrenim gören Kaptanoğlu (1973) ile Karasar (1976) gibi eğitim bilimcilerin yanında Kurtuluş (1966) ve Keleş (1976) gibi farklı alanlardan akademisyenler yöntem kitabı yazmıştır. Bunların bazılarının tekniklerin yanında yönetime de değinmeleri bir yeniliktir. Artık kitaplar tipik el kitabının ötesine geçmeye başlamıştır. Özellikle Keleş'in (1976) yapıtı kimi eksikliklerine karşın tam bir yöntem kitabıdır ve alışlageldik kurgunun dışındadır. Yöntem kitaplarında başta ABD olmak üzere Anglo-Sakson tarzının egemenliği takip eden yıllarda da sürmüştür. Bu dönemde yazılan kitaplardan Keleş dışındakilerin oldukça fazla baskı yapmaları yönetime ilginin arttığını göstermektedir. Dahası bu eserlerin yöntem dilinin oluşmasında da katkılarının olduğu anlaşılmaktadır. Sonraki dönemlerde kalıcılaşan birçok terim ilk olarak bu eserlerde kullanılmıştır (nitel, nicel, örneklem, geçerlik, güvenilirlik gibi).

Yine bu dönemde benimsenen terimlerden (genelleme, objektiflik, kanıtlanmış bilgi gibi) bilim tanımında hâkim anlayışın pozitivism olduğu, matematik ve istatistiksel çözümlemelerin bu bakımdan diğer bilgilerden daha makbul ve meşru sayıldığı anlaşılmaktadır. Bilim felsefesine en çok yer veren Kurtkan-Bilgiseven bile

farklı ekollere (Durkheim, Le Play, Marks gibi) değinirken pozitivizm dışındaki bilim anlayışlarını ihmal etmiştir. Esasen eleştirel kuram, bilimsel gerçekçilik, post pozitivizm gibi akımlar 1990'lara dek ilgi çekememiştir. Bunlara Popper de eklenebilir.

IV. Evrede yazılmış yöntem kitapları

1970'lerde yükselmeye başlayan yerli akademisyenlerin yazdıkları araştırma yöntemleri yahut teknikleri kitap sayısı 1980'lerde artarak sürmüştür.

Çizelge 5

1980'ler ve 1990'larda Yazılan Kitapların İncelenmesi

Kitap	Bulgular	Değerlendirmeler
Türkbal, 1981	Başlık ile içerik uyumlu değildir. Bilime, istatistiğe ilişkin bilgilerden sonra veri toplama, birim belirleme, istatistiksel çözümlene ve istatistiksel verilerin yorumlanmasına ilişkin bilgiler verilmiştir.	Kitap istatistik ağırlıklıdır. Bu bakımdan 'Bilimsel Araştırma Metotları' adının içi tam olarak dolmuş değildir. Dil bakımından yeni ve çok eski sözcüklerin harmanlandığı görülmektedir. İçerik ve benimsenen terimler bakımından Cillov'un (1971) istatistik kitabını andırmaktadır. Bilime ilişkin yaklaşımı sorunludur. 'Araştırmaların bilimsel olabilmesi için toplumun refahına hizmet etmesi gerekir... eğer çalışmanın böyle bir amacı yoksa ona merak araştırması denilebilir' (s.1) yargısı kabul edilebilir değildir. Kitap istatistik bilgileri dışında disipline özeldir ve iktisat esas alınarak hazırlanmıştır. Kitabın kaynakçası sınırlıdır ve yerli ve yabancı istatistik kitapları çoğunluktadır. Alana özgün katkısı sınırlıdır.
Armay, 1981	Bilimin, araştırma ve yöntemin tartışıldığı ilk bölüm dışında tipik bir el kitabıdır. Konunun seçimi, plan yapılması kaynak toplama ve not alıp yazma aşamalarına kısaca yer verilmiştir.	Kitap bilim felsefesine tartışmalarına ve kaynakçasında Descartes, Poincare, Russell gibi klasiklere ve bilim felsefesi yazarlara atıfta bulunması ve ulusal bir araştırma yöntemi kaygısı taşıması bakımından özgündür.
Kurtuluş, 1982	Kitap istatistik ağırlıklıdır. Girişte genel açıklamalarla yöntembilim konusu, araştırmanın mahiyeti, planlaması ele alınmıştır. Dördüncü bölümünün başlığı 'araştırmanın yöntemi veya metodolojisi' olarak belirlenmiştir. Burada araştırma modellerinden, deneysel araştırmalardan, hipotez saptamadan veri toplama, hazırlama ve çözümlene tekniklerinden söz edilmiştir.	Kitabın adı dönemin kavram karmaşasına örnektir. Araştırma yöntembilimi ve araştırma yöntemleri adı içeriği istatistik ağırlıklı bir kitap için uygun değildir. İçerikte Bacon, Mill, Descartes, Comte, Le Play, Marks ve Durkheim'den kısaca söz ettikten sonra 'araştırma yöntemleri konusunda belli başlı düşünürlerin görüşleri özetlenmiştir' (s.10) denmesi kavramsal karışıklığa örnektir. Yine dördüncü bölümün başlığı 'araştırmanın yöntemi veya metodolojisi'dir. Burada sözü edilen model, deneysel araştırma, hipotez saptama, veri toplama, hazırlama ve çözümlene tekniklerinin yöntembilimle bağdaştırılması güçtür. Kitap Kurtuluş'un (1976) özeti gibidir. İşletme alanındaki ilk kitap olması bakımından önemlidir. Kitabın ekinde yer verilen 'bilgisayar kullanımına' ilişkin anket onu bilgisayardan ilk bahsedenlerden yapmaktadır. Kitabın dipnotları vardır ama kaynakçası yoktur.

Çizelge 5

1980'ler ve 1990'larda Yazılan Kitapların İncelenmesi (Devamı)

Kitap	Bulgular	Değerlendirmeler
Tokel, 1980	Pazarlama araştırmasının niteliği ve sürecine ilişkin veri toplama, örnekleme anket, gözlem, deney, istatistiksel deney, projeksiyon, ölçekleme, analiz, raporun hazırlanması ve denetimi konuları ele alınmıştır.	Pazarlamaya yönelik sade ve dizgesel bir yapıttır. İstatistiksel deney düzenleri ile projeksiyon gibi yeni konulara yer verilmiştir. Yöntemden kastın 'anket, deney, örnekleme yöntemleri' gibi aslında 'teknikler' olduğu anlaşılmaktadır. Yazar konuya hakimdir ve kavram karmaşasına karşın dili anlaşılırdır. Kaynakçanın çoğunluğu ABD'de yayınlanmış pazarlama, pazar araştırmaları ve istatistik kitaplarından oluşmuştur ve Türkçe yazın ihmal edilmiştir.
Armağan, 1983	İki cilt, Yöntembilim_1: Bilimsel Yöntem ve Yöntembilim_2: Bilimsel Araştırma Yöntemleri. 1. ciltte kavramsal tartışmanın ardından bilimsel araştırma süreci ele alınmaktadır. 2. ciltte 'bilimsel araştırma yöntemleri' başlığı altında bilim felsefesi konularına yer verilmiştir. 1. ciltte yöntembilimin toplumbilimsel bağlamda arkaplanı, yöntem ve ilgili kavramlar, bilimsel araştırma süreci ve kuram anlatılmıştır.	Kitap çığır açmıştır. Bilim felsefesini, yöntembilimi, yöntemi ve teknikleri ayrı ayrı incelemiştir. Yanısıra bilimsel düşünme yolları olarak tümevarımsal, tümdengelsel ve diyalektik uslama biçimlerini önermiştir ve bilimsel araştırmada kuramların yerini tartışmıştır. Kitap bu yönüyle yöntembilimsel tartışmalar ile yöntemi birleştirmiştir. Ancak kitabın iki ciltli oluşundan ve içerik karmaşasından kaynaklı sorunları vardır. Ciltlerin adları ile içerikleri örtüşmemektedir. 2.cilde 'bilimsel araştırma yöntemleri' denip sosyal teorinin sorunları; 1. cilde 'bilimsel yöntem' denip bilimsel araştırma süreci anlatılmıştır. Yazar kavram karmaşasının farkındadır ve konuya ilişkin önerilerde bulunmuştur. Bilim felsefesi ile ilgili tartışmalarda doğa-toplum bilimlerinin ayrımı; yöntem ile ilgili tartışmada yöntem-yöntemler ayrımı ilk bu yapıtta tartışılmıştır. Kitabın adlandırma, içerik oluşturma dışında da sorunları vardır. Yöntem ile teknik ayrımını gözetirken 'süreçleri' yöntem, sürecin her bir aşamasını 'teknik' olarak adlandırmıştır. Bu da örneğin 'örnekleme yöntemi ve örnekleme teknikleri'; 'anketler ve yöntembilimsel sorunlar' gibi ifadelerin yanında bir yandan 'tarihsel yöntem', 'işlevselci yöntem' diğer yandan 'örnekleme yöntemi', 'anket yöntemi' demek tuhaflığına yol açmıştır. Dahası ciltlerde tekrarlar vardır. Bilimin neliği üzerinde tartışmanın önemli taraflarından Russell, Viyana Çevresi, Frankfurt Okulu, Popper, Feyerabend, Lakatos bu ayrıntılı incelemede yer bulamamıştır. Kuhn'a ise 'bilimsel devrim' ve 'paradigma' kavramları üzerinden atıf yapılmıştır. Kitapta bilim felsefesinin başat Türkçe, Fransızca kaynakları ile az sayıda İngilizce kaynaklara atıfta bulunmuştur. Yazar Fransız ekolünden gelmektedir ve yöntem/bilim ve Bilgi Sosyolojisi gibi ilgili alanlarda çalışmalar yürütmüş yetkin bir araştırmacıdır.

Çizelge 5

1980'ler ve 1990'larda Yazılan Kitapların İncelenmesi (Devamı)

Kitap	Bulgular	Değerlendirmeler
Erkul, 1983	Araştırma ile ilgili kavramlar, konu seçimi, kaynak toplama ve yazıma ilişkin bilgiler verilmiştir. Yazım kısmına ağırlık verilmiştir.	El kitabıdır. Başlık içeriği yansıtmaktadır. Diğer el kitaplarıyla benzeri mantıkla yazılmıştır. Özgün katkısı yoktur. Az sayıda Türkçe eserden yararlanılmıştır ve zayıf bir kaynakçası var. Yazarın yöntem ile ilgili başka çalışmasına rastlanmamıştır.
Karataş, 1984	Tipik bir tez yazım kitabıdır. Araştırma teknikleri odaklıdır. Doküman araştırma, deney, 'survey', istatistik, vaka araştırmaları raporlama anlatılmıştır.	Başlık içeriği yansıtmaktadır. Ayırt edici özelliği lisansüstü öğrencilerin tez yazabilmeleri için 'araştırma tekniklerine' odaklanmasıdır. Araştırma sürecinin tamamını içermektedir. Karataş, kitabın kapağında yazar, iç kapağında derleyen, telif sayfasında ise çeviren olarak gözükmektedir. Çeviren alanın diline hâkim olmadığından yanlış anlaşılmağa açık ifadeler yer vermiştir. Çevirmenin alanla ilgili başka çalışmasına rastlanmamıştır.
Serper ve Gürsakal, 1984	Bilim, bilimsel yöntem ve araştırma sürecine ilişkin bilgi verilmiştir. Bilim felsefesi ve yöntembilim konularına kısmen değinilmiştir.	Tipik araştırma yöntemleri kitabıdır. Konular ve süreç özlü biçimde ele alınmıştır. Dilsel bütünlük gözetilmiş, yöntem ile teknik ayırımına dikkat edilmiştir. Bilim ve bilimsel araştırmaya ayrılan bölümler kısadır ve kaynak gösterilmeden ve özensizce yazılmıştır. Kavram karmaşası belirgindir. Örneğin 'bilim dünyasında bilim hakkında statik ve dinamik olmak üzere iki görüş vardır', (s. 15); 'felsefe tarihi incelendiğinde yeni bilgilere ulaşmada iki yaklaşımın söz konusu olduğu görülebilir. Birbiriyle sürekli sürekli çatışan bu iki yaklaşımdan biri rasyonalizm diğeri ampirizmdir' (s.28-9). Oysa büyük karşıtlık gerçekçilik ile idealizm arasındadır (Maree, 2020). Rasyonalizmin ampirizme yönelttiği başlıca eleştiri, bilme kaynağı olarak salt beş duyudan edinilen deneyimleri kabul edip insan zihninin bu süreçteki rolünü ihmal etmesidir (Moses ve Kuntsan, 2016). Kitapta atıf yapma konusunda ihmaller vardır. Kaynakçada çoğunlukla yabancı ve yerli araştırma yöntemleri kitaplarına yer verilmiştir. Yazarların yöntemden çok istatistik çalışmaları belirlenmiştir.

Çizelge 5

1980'ler ve 1990'larda Yazılan Kitapların İncelenmesi (Devamı)

Kitap	Bulgular	Değerlendirmeler
Gökçe, 1988	<p>Toplumbilimlerinin neliği, kuram ve bilimsel yöntem, toplumsal araştırmaların sınıflandırılması, araştırma süreci, evren ve örneklem, çözümlenme ve yazım konularının ele alındığı kapsamlı bir çalışmadır. Kitabın ekler kısmında alan araştırması yapacaklar için Türkiye'de yapılmış çalışmaların bir dökümü verilmiştir.</p>	<p>Toplumsal araştırma kitaplarının öncülerindedir. Bilimsel araştırma süreci toplumbilim üzerinden anlatılırken bilim felsefesi konularına da değinilmiştir. Öyle ki Kuhn'un paradigma kavramından, Popper ve mantıksal pozitivizmden, Habermas'tan söz edilirken Gadamer ve Hermenötik yaklaşıma yani yorumlamacı bilim anlayışına da değinilmiştir. Ancak 'bilimsel etkinlik bir yorumlama ise onu pozitivistlerin koyduğu tanımlarla yürütmek nasıl olanaklı olabilir?' Yahut 'anlamın, öznelliği dolayısıyla yorumun merkezde olduğu bir bilimsel etkinlik yeni tanım, kavram ve yöntemlere gerek duymaz mı?' gibi sorulardan uzak durulmuştur.</p> <p>Kitaptaki tanım ve sınıflandırmalar sorunludur. Bunların hangi kaynaklardan alındığı anlaşılammaktadır. Örneğin bilimleri Matematik (matematik, mantık) ve Pozitif Bilimler (doğa bilimleri, insan bilimleri) biçiminde sınıflandırması hem yetersiz hem de hatalıdır. Sınıflandırma konusu tartışmalıdır, (bakınız örneğin Gulbenkian Komisyonu, 2011; Moed, 2005, s.19; OECD, 2007). Ancak Beşerî bilimler (edebiyat, felsefe, dil gibi) ile Toplumsal Bilimler (sosyoloji, siyaset bilimi, iktisat gibi) ayırımında tartışma yoktur. Dolayısıyla bunların eşanlı kullanılması (s.3-6) hatalıdır. Yazarın toplumsal bilimlerin gelişimini anlattığı dönemlendirmeler de tartışmaya açıktır. Öznelğin ve hatta metafiziğin merkezi olduğu beşerî bilimlerden 'müspet bilimler' diye söz edilmesi uygun değildir. Dahası doğa bilimleri ile pozitif bilimleri eşleştirmek nasıl mümkün olabilir? Pozitivizm temelde toplumsal olanın doğa bilimleri yöntemiyle araştırılabileceğine ilişkin görüştür.</p> <p>Yazarın kavramlara sıkça parantez içerisinde İngilizce karşılık vermesi o dönemde yöntem alanında görülen kavramsal olgunlaşmamaya yorulabilir. Kaynakçası ağırlıklı olarak Türkçedir. Bilim felsefesi ile ilgili başat yabancı eserlere referansta bulunmamıştır. Yazarın özel olarak kitap dışında yöntem konusuna eğildiği çalışmaları yoktur. Ancak kendisi sosyolog olduğu için değişik alan araştırmaları yapmıştır. Yazarın eklerde yer verdiği alan araştırması kaynakçası ve bazı araştırma örnekleri de oldukça yararlıdır.</p>

Çizelge 5

1980'ler ve 1990'larda Yazılan Kitapların İncelenmesi (Devamı)

Kitap	Bulgular	Değerlendirmeler
Yaggy 1989	Konu seçimi, kaynak toplama ve raporlama anlatılmıştır.	Bitirme ödevi yazım kılavuzudur. Ülkede ciddi yöntem ve teknik kitapları varken kitabın çevrilme nedeni anlaşılammıştır. Özgün katkısı yoktur. Dili anlaşılırdır.
Aziz, 1990	Tipik bir araştırma yöntemleri ve teknikleri kitabıdır. Günümüzdeki yöntem kitaplarının öncülerindedir. İçerik ve söylem çözümlemesi gibi yenilikler getirmiştir. İlk bölümde toplum bilimleri, ikinci bölümde araştırma tasarımı ve kavramlara yer verilmiştir. Sonrasında araştırma süreci bazı yenilikler katılarak anlatılmıştır.	Kitabın başlığı 've iletişim' eklemesi dışında, içeriğini yansıtıyor. Birinci bölümdeki 'toplum bilimleri-toplumbilim' başlığı kafa karıştırıcıdır. Dahası bilimleri sınıflandırırken Gökçe'nin (1988) yaptığı hataya benzer biçimde toplumsal bilimleri insan bilimleri ile eşanlımlı kullanmıştır (s.5). Bu durum kitapların yanlış-eksik bilgiyi taşımaktaki işlevlerini göstermektedir. Yine benzeri bir hata olarak 'pozitivist bilim içerisinde yer alan doğa bilimleri ile toplum bilimleri' (s.5) ifadesi gösterilebilir. Zira pozitivism yalnızca toplum bilimleri ile ilgilidir ve amacı doğanın bilimsel sorulara verdiği cevaplardaki düzenliliklerin toplumu kuşatan işleyişte de mevcut olduğunu vurgulamaktır (bakınız Benton ve Craib, 2018, s. 38-44). Yazar, bilim hakkında kavramları tartışırken nadiren ve yalnızca genel kaynak göstermektedir (örneğin bakınız Durkheim, bakınız Keat ve Urry gibi). Oysa bilim felsefesi çok sorunlu bir alan olduğundan tanımlar ve sınıflandırmalar için kaynak gösterilmelidir. Ayrıca, araştırma kitaplarında atıf konusunda daha dikkat edilmesi gerekir. Yazar, yöntembilim, yöntem, teknik başta olmak üzere ana kavramları tanımlamaya özen göstermiştir. Ancak varsayımı hipotez ile eşanlımlı kullanması sorunludur. Yazarın bu hatayı Armağan'dan (1983, s. 31-32) alması olasıdır. Gerçi yazar açıklamasında varsayımın farklı anlamları olduğunu belirtmiştir ancak bu tartışma kafa karıştırmaktadır. Bunun için ilk basımı 1979'da yapılan Yıldırım'a (1998) bakılabılırdi. Kitabın 'araştırma tasarımı' bölümü bir yeniliktir ve özgünlüğünü artırmaktadır. Ancak burada yorumlamacı bilim mantığının ihmal edilmesi ve dolayısıyla nitel bir araştırma tasarımına yer verilmemesi, en azından böyle bir seçenek olduğunun belirtilmemesi eksikliklerdir. Yazar dile hassasiyet göstermesine ve sayfa 20-21'de yöntem ile teknik arasındaki farkı vurgulamasına karşın yine de 'örnekleme yöntemi' başlığı açmaktadır. Oysa örnekleme farklı türleri olan bir tekniktir. Olasılıklı ve olasılıksız örnekleme ayrımı ve belirtilen örnekleme türleri uygun biçimde ele alınmıştır. Anket karşılığı olarak 'sormaca tekniği' önerilmiş ancak yazık bu karşılık kalıcı olmamıştır.

Çizelge 5

1980'ler ve 1990'larda Yazılan Kitapların İncelenmesi (Devamı)

Kitap	Bulgular	Değerlendirmeler
Hyman, 1990	Psikoloji alanına özel yazılmıştır. İlk bölümde araştırmada metot ve içerik tartışması psikoloji biliminin mantığıyla yürütülmüştür. Araştırma sürecinin evreleri ve bunların birbiriyle etkileşimi anlatılmaktadır. Sonrasında çözümlene ve sunum konularında psikolojiye özgü yaklaşımların gerekliliği vurgulanmıştır. Deneysel ve bileşik veri edinme tekniklerine dikkat çekilmiş ve çözümlene ve yorumlamada psikolojiye özgü durum ve örnekler yer verilmiştir. Bu evrede kurama duyulan gereksinimin altı çizilmiştir.	Problemlerin belirlenmesi aşamasında araştırmacının nesnesinin benimsenen metodu da belirleyeceği iddia edilmektedir. Benimsenen ekole göre psikoloji bir toplum biliminden çok bir doğa bilimidir [oysa Popper (2005, bl.1) psikolojiye bilim statüsü vermez. O sözde bilimdir' (Tutar, 2014; s. 281)]. Kitap disipline özgü eserlere tipik örnektir. Başka alanlar için kullanımı sınırlıdır. Yazar çok sayıda analogi kullanarak alana hâkim olmayanların anlamasını kolaylaştırma çabasıdır. Yazar psikolojiyi bilim kategorisine sokabilmek için onun sağduyu ve sihirbazlıktan farklı olarak gözlemlenebilir, genellenebilir ve nesnel yanları olduğu iddiasındadır.
Arseven, 1994	Alan Araştırması Yöntemi 'Survey', yani tarama araştırması karşılığında kullanılmıştır. Tarama araştırmasına özel ilk bölümünde bilim, ikincide bilimsel araştırma, üçüncüde alan araştırması (survey) anlatılmıştır. Ardından konu seçiminden başlayarak sürecin diğer aşamaları dizgesel olmayan biçimde ele alınmıştır.	Kitabın adı sorunludur. Survey karşılığı olarak 'alan araştırması' denmesi yanıltıcıdır. Örneğin Gökçe (1988, s.70-78) doğru olarak Tarama ve Alan araştırmalarını 'Uygulamalı Araştırmalar' başlığı altında ayrı iki desen olarak ele almıştır. Kitabın benzerlerinden farkı özel bir nicel araştırma desenine odaklanmasıdır. Kitabın akışı sorunludur. Özellikle yöntem konusunun içerik çözümlene bölümlerinden sonra ele alınması uygun değildir. Ayrıca anket yöntemi, gözlem yöntemi vb. denirken örnekleme teknikleri, veri analizi teknikleri denmesi kavram karmaşasına yol açmaktadır. Yazara göre 'literatürde yöntem kavramı teknik kavramı ile aynı anlamda kullanılmaktadır' (s.13). Yazar bir başka yerde yöntemi metodoloji ile eşanlamli kullanmıştır (s.89). Çalışmada ifadeler de sorunludur. Yazar çok yerde kavramların İngilizce karşılıklarını vermek gereği duymuştur. Yazarın kaynakçası Türkçe başat eserleri içermektedir. Yazarın konuyla ilgili başka çalışmasına rastlanmamıştır.
Arıkan, 1995	Bilimin mahiyeti, gelişimi ve ilgili kavramlar hakkında bilgi verildikten sonra araştırma süreci anlatılmıştır. İkinci kısımda ise rapor yazma ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.	Kitabın adı 'araştırma teknikleri ve rapor yazma' olmasına karşın içerik olarak nicel yöntem kitabıdır. Yazar beşinci bölüme 'araştırma yöntemleri' başlığını vermiştir. Ancak bu bölümde 'alan araştırma yöntemi' olarak yüz yüze görüşme, posta yoluyla araştırmalar, telefon görüşme yöntemi, gözleme dayalı araştırmalar ve örnek olay incelemesi sınıflandırması yapılırken yedinci bölümde bunların 'veri toplama yöntemleri' olduğu belirtilmektedir. Bu iki bölümde tekrarlar çoktur. Kitapta kavramsal tutarlılık gözetilmemiştir. Bilim ve bilgi bahsindeki ifadelerin çoğu sorunludur. Bilimin özellikleri olarak tanımlanan evrensellik, yöntemsellik, olgusalılık, mantıksallık, genelleycilik ve gerçeklik gibi hususlar pozitivist bilim anlayışını yansıtır. Evrensellik ve genelleme koşullarından söz ettikten sonra 'örnek olay incelemesi' bahsini açıp 'bir işletme, bir örgüt hatta bir insanın da' incelenebileceği belirtilmektedir. Bu 'tekillerden' nasıl genellemeler yapılabilir? Bölüm başlıklarının altına yerleştirilen 'plan mı, pilav mı?', 'bilgi paradır' türünden deyişlerin katkısı tartışmalıdır.

Çizelge 5

1980'ler ve 1990'larda Yazılan Kitapların İncelenmesi (Devamı)

Kitap	Bulgular	Değerlendirmeler
Sümbüloğlu ve Sümbüloğlu, 1998	Bilimsel yönetime ilişkin bilgi verilmiştir. Örnekler çoğunlukla Sağlık Bilimlerden seçilmiştir. Araştırma sürecinin her aşaması özlü biçimde ele alınmıştır. Doğal olarak deney ve klinik deneylere geniş yer verilmiştir. Raporlamaya ilişkin ayrıntılı ve güncel bilgiler verilmiştir.	Kitap sağlık bilimleri için hazırlanmakla birlikte toplumsal bilimlerde nicel çalışmalar yapmak isteyenlere yardımcı olabilir. Bilim ve bilimsel yönetime ilişkin tanımlamalar tartışmalıdır. Örneğin yöntemi 'bir olayın bilimsel özelliklere uygun biçimde çözülmesini sağlayan yollar ya da yöntemler kümesi' biçimde tanımlarken 'çözülmekten' kastın ne olduğu anlaşılmamaktadır. Örneğin başlıca ekonomik sorunların ne olduğunu araştıran bilimsel bir çalışma neyi çözmüş olur? Yine bilimsel tutum 'yan tutmamak ve duygusal davranmamak' olarak tanımlanırken (s.4) diğer yandan hipotezin 'araştırmacının öne sürdüğü önyargı' olduğu söylenmektedir (s.4). Önyargı varsa yansızlık mümkün müdür? Yine 'gerçekleme' (sınama olsa gerek) bahsinde 'bir hipotezin gerçekleşmesi için o hipoteze ters düşen hiçbir bulgu olmamalıdır' (s.5) denmektedir. Oysa istatistik hipoteze ters düşen bulguların varlığı olasılığı üzerinden işlemektedir. Bunun yanında yöntem, tasarım ve teknik kavramları geçişken kullanılmıştır. Alana özgü bazı yabancı terimlere (prevalans testi, insidans hızı gibi) okunuşlarıyla yer verilmiştir. Kitabın dengeli bir kaynakçası vardır. Toplumsal bilimlerle ilgili olanlar dahil yerli ve yabancı temel kaynaklardan yararlanılmıştır. Tırnak içinde tanımlar verilirken bile dipnot yahut metin içi atıf yapılmaması önemli bir sorundur. Kaynakçada kimi çalışmalarda 've diğerleri' denmesi uygun değildir.

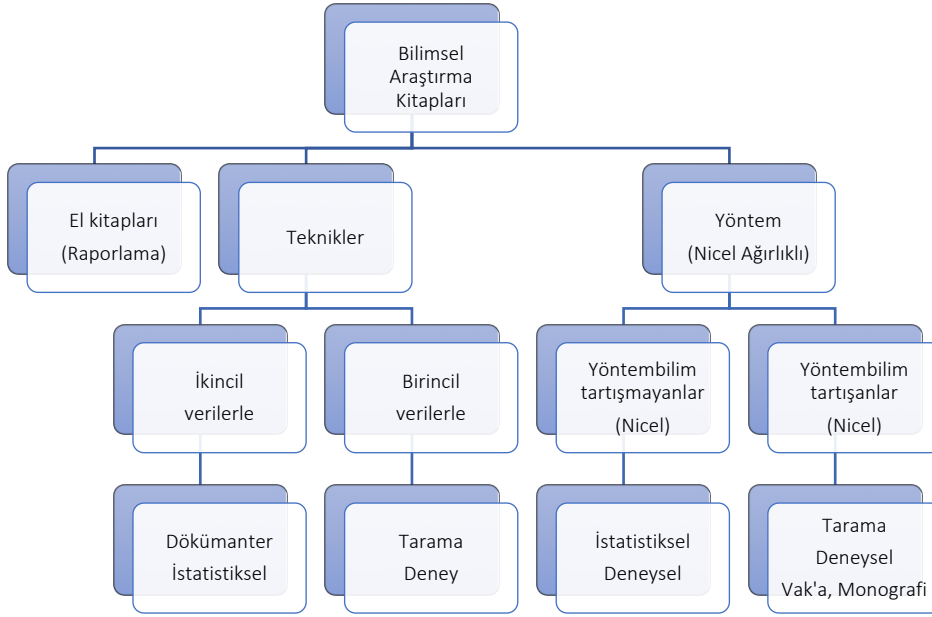
1980'lerde ve 1990'larda artık köy araştırmalarının, monografilerin geride kaldığı, yerine matematik, istatistik ve ekonometrik çalışmaların geçmeye başladığı söylenebilir. Bu dönemde uluslararası etkileşimin artışına bağlı olarak yeni disiplinlerden yeni kitaplar çevrilmiş ve yazılmıştır. Yeni terimlerle karşılaşıldıkça Türkçe karşılık bulma sorunu daha belirginleşmiştir. Bu dönemde de karşılık bulma arayışları kurumsaldan çok bireysel düzeyde yürütülmüştür. Bu durumda aynı terime aynı kitapta farklı karşılıklar vermek, terimleri geçişken kullanmak gibi tuhaflıklar olmuştur. Bunların sonucunda bazı kitapların farklı basımlarda adları değiştirilmiş (örneğin Karasar, 1976) yahut kitap adlarında dahi kavram karmaşası sürmüştür (örneğin Armağan 1983; Kurtuluş, 1982).

1980'lerde bilim felsefesinin yöntem kitaplarındaki yeri belirginleşmiştir. Kurtkan Bilgiseven'in (1978) ardından Armağan (1983) da kuramın gerekliliğini ve işlevini tartışmıştır. Dahası toplumsal olguların incelenmesine ilişkin Durkheimci, Le Playci ve özellikle 1940'lardan itibaren Behice Boran'ın çabalarıyla Marksçı bilgi kuramlarına ilişkin tartışmalar 1980'lerde yöntem kitaplarında yer almaya başlamıştır. Le Play'in monografilerinden kolayca vazgeçilmiştir. Pozitivist epistemolojinin egemenliğinden ve Marksist ideolojinin çekiciliğinden kopuş ise kolay olmamıştır. Özellikle Marks'a olan tutkulu bağlılık, kökeninde Marksizm olan Frankfurt Okulu ve Bilimsel Gerçekçilik akımlarının dahi görmezden gelinmesine neden olmuştur. Sonuçta Frankfurt Okulu, Popper, Feyerabend ve hatta Kuhn 1990'ların sonuna kadar pek önemsenmemiştir. 1980'lerde yalnızca Armağan'ın (1983 c.2, s. 162, 164) Kuhn'dan, Foucault ve Derrida'dan söz ettiği görülmüştür. Yine Gökçe'nin (1988) Habermas, Popper ve Kuhn'dan bahsettiği anlaşılmaktadır.

Ancak hermenötik ve yorumlamacılık hala tartışmanın dışında tutulmuştur. Bilgi kuramı, yöntembilim ve yöntem konularında Türk akademisyenlerin Marks'tan sonrasına geçmemek konusunda dirençli bir tutumları olmuştur (Örneğin Beşikçi, 1976; Tekeli, 1977). 1990'larda Sovyetler'in dağılmasıyla ve yorumlamacı, fenomenolojik ve post yapısalcı çalışmaların gündeme gelmesiyle bu tutum kısmen değişmiştir.

Sonuç

Yukarıdaki saptamalar ışığında ilk olarak incelenen kitapların Çizim 1'de belirtildiği gibi bir sınıflandırması yapılabilir.

Çizim 1. İncelenen Kitapların Sınıflandırması

İkincisi, bulgular bilimin tanımında nesnellik, genellenebilirlik, evrensellik, doğrulanmış-kanıtlanmış bilgi gibi pozitivist kavramların öne çıktığını göstermektedir. Monografi, örnek olay, vak'a çalışması, küçük sayılar araştırması gibi desenlerden söz eden az sayıdaki kitapta da bilim pozitivist kavramlarla tanımlanmıştır ve bu çelişkili durum yazarların ilgisini pek çekmemiştir. Zaten eleştirelilik hemen bütün çalışmalarda ihmal edilmiştir. Pozitivist kavramlardan en azından 'genellenebilirlik veya evrensellik' arayışının bu türden araştırmalar için uygun olamayacağını tartışan olmamıştır. Doğulamaya çokça vurgu yapılmasına karşın yanlışlamanın üzerinde durulmamıştır. Oysa en azından metodolojik düzeyde tartışmalarda bu konuya değinilebilirdi.

Üçüncüsü, bilimler felsefesine değinen az sayıdaki kitapta önemli kavramsal karmaşa ve konuya hâkim olmama sorunu görülmüştür. Doğa bilimlerinin pozitivistizmle, toplum bilimlerinin beşerî bilimlerle eşleştirilmesi; pozitivistizm, natüralizme ilişkin eleştirilerin ihmal edilmesi, alternatif yöntem arayışlarına dokunulmaması, yorumlamacı bilim mantığından üstünkörü söz edilip onun talep ettiği yönetime ilişkin bir şey söylenmemesi özellikle 1980'lerde ve 1990'larda yazılan kitaplar için eksikliklerdir.

Dördüncüsü, akademik arka planlarından anlaşıldığı üzere kitap yazarlarının yönetime ilgileri genelde raslantısaldır. Birçok yazarın kitabı dışında bu alanda başka çalışması yoktur. Bu da onların alana raslantısal olarak girdiklerini göstermektedir. 1980'lerde hatta 1990'larda ve 2000'lerde bile bitirme ödevi yahut tez yazım

kılavuzu kitaplarının yayınlanmasının bir nedeni bu olsa gerektir. Burada her bilimsel araştırma yapan akademisyenin araştırma yöntemleri dersini verebileceği varsayımında haklılık payı olabilir. Ancak yöntemlerdeki çeşitliliğin artması, her yöntemin talep ettiği varlıkbilimsel, bilgibilimsel ve yöntembilimsel arkaplana ilişkin tartışmaların giderek yoğunlaşması bu alan için özel birikim ve donanım olan ihtiyacın giderek şiddetleneceğine işaret etmektedir. Kitap yazmaya niyetlenenlerin bu hususa dikkat etmeleri gerekir.

Beşincisi, kitapların yanlış bilgiyi yahut hatalı ifadeleri taşıma ve yeniden üretmede önemli rol oynadıklarını gösteren ipuçları vardır. Bu durum ders kitabı yazmak için birkaç kitabın harmanlanmasının yeterli olmayacağına, yazarın alana ve terminolojiye yüksek düzeyde hâkim olmasının kaçınılmazlığına işaret etmektedir.

Altıncısı, kitaplarda yaygın olarak kavramsal/dilsel hatalar, ad içerik uyumsuzluğu, içerik akışındaki uyumsuzluk ve kaynak gösterme sorunlarına rastlanmıştır. Özellikle kavramsal hataların yaygınlığı onları kalıcılaştırmaktadır.

Yedincisi, 'telif' kitapların ne denli 'telif' ve yerli oldukları tartışmalıdır. Birçok kitap aslında az sayıda yabancı ve yerli kitabın yeniden harmanlanmış halidir. Kitaplarda görülen dil, üslup ve içerik sorunlarının ana kaynaklarından birisi budur. Eğer yazar içeriğe ve dile yeterince hâkim değilse ortaya anlaşılması ve izlenmesi zor metinler çıkabilmektedir.

Sonuncusu, Türk sosyal bilimcilerin zihin dünyalarını biçimlendiren ve laik-dindar, Osmanlıcı-Cumhuriyetçi, ilerici-muhafazakâr gibi derin olmayan karşıtlıklar ve düşünsel bağlamlar üzerinden yapılan bilimsel değerlendirmelerin çok da sağlıklı olmadığına ilişkin bulguların hayli güçlü olduğunu söylemek gerekir. Bu karşıtlıkların kısmi mahiyet değişikliği ile 1930'lardan günümüze gelmesi bilimsel bilgi ile kurulan ünsiyeti ve hatta bilimin ne olduğuna ilişkin tanımını da etkilemekte hatta belirlemektedir.

Kısıtlar ve Öneriler

Konu oldukça uzun bir dönemi ve çok sayıda kitabı içerdiğinden yeterli derinlikte ele alınamamıştır. Çalışmanın en önemli kısıtı budur. Buna bağlı olarak ve bir perspektif arayışından kaynaklanan çok sayıda soruya cevap arama arzusu da çalışmanın bir diğer kısıtıdır. Bu nedenle benzeri çalışmalar yapacakların daha dar bir zaman aralığına odaklanması ve konuyu daraltmaları uygun olacaktır. Böylece biçimsel sorunlara, kavramsal tutarsızlıklara daha yakından bakmak ve daha derinlemesine çözümlenmeler ve değerlendirmeler yapmak mümkün olacaktır.

Kitaplar türlerine göre (yöntem, teknik, kılavuz gibi) sınıflandırılarak ele alınabilirler. Böylece örneğin 2000 yılından sonra bile ülkede niçin çok sayıda yazım kılavuzu niteliğinde kitap yazıldığı sorgulanabilir.

Alanın siyaset bağlamı ile dilsel gelişimi arasında koşutluk olup olmadığı da sorgulanabilir. Günümüzde artık oturmuş olan alana özgü kavramların (örnekleme, geçerlik, güvenilirlik, evren gibi) izleri sürülebilir ve bu karşılıkların nasıl bulunduğu araştırılabilir.

Toplumsal bilimlere yerine belli alan yahut disiplinlere odaklanılarak konu hem daha ayrıntılı hem de gerekirse disiplinler-arası karşılaştırmalı mantıkla araştırılabilir.

Kurumsal karşılaştırmalar da yapılabilir. Örneğin İstanbul İktisat veya Edebiyat ile Ankara SBF veya DTCE karşılaştırmalı bir mantıkla hangi konulara daha çok eğildikleri, hangi kaynaklardan beslendikleri yahut hangi desenleri kullandıkları, hangi bilgi kuramına dayandıkları gibi boyutlarıyla ele alınabilir.

Ayrıca, 2000’li yıllar Türkiye için bir kırılmaya; bilim felsefesi ile ilgili tartışmaların yoğunlaşmaya, nitel yöntemin revaç bulmaya, dergi ve kongre etkinliklerinin çoğalmaya, uluslararası bağlantıların çeşitlenmeye ve bilgisayar, internet ve dijital olguların araştırmacıların gündemine girmeye başladığı apayrı bir döneme işaret etmektedir. Yazık ki burada dile getirilen birçok sorun bu dönemde de sürmektedir (Coşkun, 2019). Bu dönemin çok daha ayrıntılı ve farklı boyutlarıyla incelenmesi gerekmektedir.

Son olarak, bu türden araştırmaların tek yanlı yürütülmemesi için kitap yazarlarıyla da görüşülen ve onların deneyim ve önerilerini içeren çalışmalar yararlı olacaktır.

Kaynakça

- Ahmed, J. (2010). Documentary research method: New dimensions, *Indus Journal of Management & Social Sciences*, 4(1), 1-14. Erişim adresi: <http://ideas.repec.org/s/iij/journal.html>
- Akkaya, M. (2008). Türk kitap basmacılığı tarihçesi ve beşik devri, *Bilgi ve Belge Araştırmaları*, 1(1), 55 -75. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/170862>
- Aksoy, M. (2013). *Bilimin mabedinde yöntem meselesi*, İstanbul: Yeni İnsan.
- Alaslan, F. ve Şimşek, A. (2013). Tarihyazımı, metodolojisi ve felsefesiyle ilgili Türkçe eserler bibliyografyası, *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 2(2), 129-191. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/164014>
- Alkın, R. C. (2016). Turkish modernity and epistemic communities in the social sciences: Transfer of intellectual knowledge among religion and science? *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 6(10), 181-199. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/210737>
- Arıkan, R. (1995). *Araştırma teknikleri ve rapor yazma*, Ankara: Gazi Kitapevi.
- Armağan, İ. (1983). *Yöntembilim-1: Bilimsel yöntem*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları.
- Armağan, İ. (1983). *Yöntembilim-2: Bilimsel araştırma yöntemleri*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları.
- Armay, U. (1981). *Bilimsel araştırma ve teknikleri el kitabı*, İstanbul: Der Yayınları.
- Arseven, A. (1993). *Alan araştırma yöntemi*, Ankara: Gül Yayınevi.
- Ataöv, T. (1969). *Bilimsel araştırma el kitabı*, Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık.
- Aziz, A. (1990). *Araştırma yöntemleri-teknikleri ve iletişim*, Ankara: Turhan Kitapevi.
- Balaman, A. R. (1977). Katılarak gözlem tekniği, içinde Karabaş, S. ve Yeşilçay, Y. (der.) *Türkiye’de toplumsal bilim araştırmalarında yaklaşımlar ve yöntemler*, Ankara: ODTÜ.
- Bayraktar, M. (2012). İdeal üniversite üzerine, içinde Bilgin, V. (der.), *Üniversite, bilim ve Türkiye*, Ankara: a Kitap.

- Batuhan, H. (2001). *İspanya'da bir şato: Bir düşünürün hatıraları*, İstanbul: Bulut Yayınları.
- Baysal, B. (2004). *Üniversitelerde altmış yıl*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Baysal, J. (2010). *Müteferrika'dan birinci meşrutiyete kadar Osmanlı Türklerinin bastıkları kitaplar: 1729-1875 (kitapların tam listesi ile)*,(2. bs.). İstanbul: Ada Ofset.
- Benton, T. ve Craib, I. (2018). *Sosyal bilim felsefesi*, (5. bs.). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Bernheim, E. (1936). *Tarih ilmine giriş: Tarih metodu ve felsefesi*, (çev. Ş. Akkaya), İstanbul: Devlet Matbaası.
- Beşikçi, İ. (1976). *Bilim yöntemi*, Ankara: Komal.
- Bilgin, V. (2012) *Üniversite, bilim ve Türkiye*, Ankara: a Kitap.
- Bohnsack, R. (2014) Documentary method, içinde Flick, U. (der.), *The Sage handbook of qualitative data analysis*, Thousand Oaks, New York: Sage.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method, *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Cillov, H. (1971). *İstatistik tekniği ve uygulaması*, (2. Baskı), İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları.
- Coşkun, R. (2012). Bilimsel Göçebelik: Türkiye'de toplumsal bilimlerde araştırmanın doğası üzerine, *I Biznes İnzibatçılığın ve Korporativ Sosyal Məsuliyyət' Beynəlxalq Elmi Konfransı*, 21-23 Kasım, Bakü-Azerbaycan. doi:10.13140/RG.2.1.2497.2887
- Coşkun, R. (2018). Hakikat mi, belagat mı? Cemil Meriç ve İsmail Beşikçi örneklerinden Türk sağ ve sol düşüncesinde mantık sorunları üzerine, içinde, Akbolat, M. ve Unğan, M. C. (der.), *Prof. Dr. Gültekin Yıldız Anı Kitabı*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Coşkun, R. (2019). Bilim, düşünce ve üniversite: Modern Türk düşüncesinin sorunlu doğası üzerine okumalar, *The Journal of International Scientific Researches*, 4(1), 58-71. doi.org/10.23834/isrjournal.502458
- Coşkun, R. (2022). Nitel araştırmalarda sorunlar: Seçilmiş makalelerin eleştirel bir incelemesi ve bazı öneriler, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1),165-189. Doi: 10.17494/ogusbd.1101565
- Coşkun, R. (2023). 'Sevkiüldare ve teşkilat'tan 'yönetim ve organizasyon'a: Bir bilimsel disiplinin soyağacını oluşturma girişimi, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, (yayın aşamasında).
- Cüceloğlu, D. (1971). Türkiye'de yapılan sosyal-psikolojik araştırmaların metodolojik yönden bir tetkiki, içinde, Hacettepe Üniversitesi (der), *Türkiye'de Sosyal Araştırmaların Gelişmesi*. Ankara: Hacettepe Üniv. Yayınları.
- Çitçi, U. S. ve Öztürk, O. (2017). Araştırma yöntemleri kitapları araştırmacılara ne kadar yol gösteriyor?, 8. *Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi*, Köstence, Romanya, 14-26. Erişim adresi: <https://acikerisim.sakarya.edu.tr/handle/20.500.12619/76080>
- Döven, M.S: Coşkun, R. (2005). Türk bilim cemaatinin bilimsel duruşu (yönetim organizasyon kongresi bildirileri örneği), 13. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, Bildiriler Kitabı, 71-73. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/363316865_TURK_BILIM_CEMAATININ_BILIMSEL_DURUSU_YONETIM_ORGANIZASYON_KONGRE_BILDIRILERI_ORNEGI

- Durkheim, E. (1943). *İçtimaiyat usulünün kaideleri*, (çev. S. Evrim), İstanbul: Şirket-i Mürettibiye.
- Durkheim, E. (1995). *Toplumbilimsel yöntemin kuralları*, (çev. C. B. Akal), İstanbul: Engin Matbaacılık.
- Duverger, M. (2014) *Toplum bilimlerinde araştırma yöntem ve teknikleri*, (Çev. Ö. Ozankaya), İstanbul: Cem Yayınevi.
- Ergun, D. (1973). *Sosyoloji ve tarih: Sosyolojide yöntem sorunu*, İstanbul: Der Yayınları.
- Ergun, D. (1993). *Yöntemi bulmak (Türkiye’de toplumsal bilimlerin bunalımı)*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Erkul, İ. (1983). *Araştırma raporlarında tertip ve şekil meselesi*, İstanbul: Fatih Yayınevi.
- Erünsal, İ. E. (2007). Osmanlılarda sahhaflık ve sahhaflar: Yeni bazı belge ve bilgiler, *Osmanlı Araştırmaları*, XXIX, 99-146. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/112326>
- Ertuğrul, H. (2003) *Bilimsel çalışmalarda yeni teknikler*, 3. Baskı, İstanbul: Nesil Yayınları.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1938). *Türkiye’de ilmi ve felsefesi hayatın inkişafı şartları*, Ankara: Çığır Dergisi Neşriyatı.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1961). *İçtimaiyat* (3 cilt), İstanbul Üniversitesi.
- Fukuyama, F. (1992) *The end of history and the last man*, New York: Free Press.
- Geçikli, R. M. (2021). Demokrat Parti dönemi yükseköğretim politikası ve 1956 tarihli rapor, *Atatürk Üniversitesi, Atatürk Dergisi*, XI(2), 141-171. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2146029>
- Gulbenkian Komisyonu (2011). *Sosyal bilimleri açın: sosyal bilimlerin yeniden yapılanması üzerine rapor* (8.bs.). İstanbul: Metis.
- Gökçe, B. (1988). *Toplumsal bilimlerde araştırma*, Ankara: Savaş Yayınları.
- Günay, D. Ve Kılıç, M. (2011). Cumhuriyet dönemi Türk yükseköğretiminde rektör seçimi ve atamalar, *Yükseköğretim Dergisi*, 1(1), 34-44. Erişim adresi: dergipark.org.tr/tr/pub/yuksekokretim/issue/41253/498308
- Güvenç, B. (1971). Etnolojik ve sosyal (kültürel) antropolojik araştırmalar, içinde, Hacettepe Üniversitesi (der), *Türkiye’de Sosyal Araştırmaların Gelişmesi*, Ankara: Hacettepe Üniv. Yayınları.
- Hacettepe Üniversitesi (1971). *Türkiye’de sosyal araştırmaların gelişmesi*, Ankara: Hacettepe Üniv. Yayınları
- Hyman, R. (1990). *Psikolojik araştırmanın neliği*, (Çev., Y. Özakpınar), Konya: Selçuk Üniv. Yayınları.
- İslamoğlu, A. H. (2008). Pazarlama araştırmalarının genel bir değerlendirilmesi, *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 2(Haziran), 55-61. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1672162>
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1971) Türkiye’de sosyal-psikolojik araştırmaların genel görünümü, gruplanması ve bazı problem sahaları, içinde, Hacettepe Üniversitesi (der) *Türkiye’de sosyal araştırmaların gelişmesi semineri*, Ankara: Hacettepe Üniv. Yayınları.

- Kaptan, S. (1973) *Bilimsel araştırma teknikleri ve istatistik yöntemleri*, Ankara: Tekışık Matbaası.
- Karabaş, S. ve Yeşilçay, Y. (1977). *Türkiye’de toplumsal bilim araştırmalarında yaklaşımlar ve yöntemler*, Ankara: ODTÜ.
- Karasar, N. (1976). *Araştırmalarda rapor hazırlama yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler*, Ankara: Torunoğlu Ofset.
- Karataş, B. (1984). *Araştırma teknikleri*, İstanbul: Çağlayan Basımevi.
- Karpuz, B. (2010). *Araştırma yöntem ve stratejileri*, (2. bs.). İstanbul: HiperLink.
- Keleş, R. (1976). *Toplum bilimlerinde araştırma ve yöntem*, Ankara: TODAİE.
- Kıray, M. (1971). *Sosyal değişme ve sosyal bilimler*, içinde, Hacettepe Üniv. (der), *Türkiye’de Sosyal Araştırmaların Gelişmesi Semineri*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Kornow, E. (1956). *Araştırma el kitabı*, (Çev. S. Aren), Ankara: A.Ü. SBF Yayınları.
- Köktürk, G. V. (2005). Türkiye’de 1980-2003 yılları arasında sosyal bilimler alanında yayımlanmış yöntem ve araştırma teknikleri kitaplarının hedef kitleleri ve yazılma amaçları açısından değerlendirmesi. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları* (HÜTAD), (2), 113-130. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/326959>
- Kösemihal, N. Ş. (1971). Sosyal-psikolojik araştırma tebliği üzerine, içinde, Hacettepe Üniv. (der), *Türkiye’de Sosyal Araştırmaların Gelişmesi Semineri*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Kurtkan-Bilgiseven, A. (1978). *Sosyal ilimler metodolojisi*, İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Kurtuluş, K. (1976). *Pazarlama araştırmaları*, İstanbul: İ. Ü. İşletme Fak. Yayınları.
- Kurtuluş, K. (1983). *İşletmelerde araştırma yöntembilimi-araştırma yöntemleri*, İstanbul: İ.Ü., İşletme Fakültesi Yayınları.
- Lanson, G. (1937). *Edebiyat tarihi: İlimlerde usul*, (Çev. Y. Şerfif), İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Langlois, Ch. V. ve Seignobos, Ch. (1937). *Tarih tetkiklerine giriş*, (Çev. G. Ataç), İstanbul: Devlet Matbaası.
- Lincoln, Y. S. ve Guba, E. G. (2013). *The constructivist credo*, California: Left Coast Press.
- Mardin, Ş. (1971). Siyasal bilimlerde araştırmalar tebliğleri eleştirisi, içinde, Hacettepe Üniv. (der), *Türkiye’de Sosyal Araştırmaların Gelişmesi Semineri*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Maree, D. J. F. (2020). *Realism and psychological science*, (e-book), N. York: Springer.
- Marini, M. M. ve Singer, B. (1988). Causality in the social sciences, *Sociological Methodology*, 18, 347-409. doi:10.2307/271053
- Moed, H. F. (2005). *Citation analysis in research evaluation*, N. York:Springer.
- Monod, G. (1938) *Tarihte usul*, (Çev. K. Ş.Derşen), İstanbul: Devlet Kitapevi.

- Moses J. W. ve Knutsen, T. L. (2020). *Bilmenin yolları*, İstanbul: Küre Yayınları.
- OECD (2007). *Revised field of science and technology (fos) classification in the Frascati manual*, OECD, <https://www.oecd.org/science/inno/38235147.pdf>
- Özen, Ş. (2001). Türk yönetim/organizasyon yazınında yöntem sorunu: Kongre bildirimleri üzerine bir inceleme, *Doğu Akdeniz Üniversitesi Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 89-118. Erişim adresi: https://www.academia.edu/1035800/T%C3%9CRK_Y%C3%96NET%C4%B0M_ORGAN%C4%B0ZASYON_YAZININDA_Y%C3%96NTEM_SORUNU_KONGRE_B%C4%B0LD%C4%B0R%C4%B0LER_%C4%B0_%C3%9CZER%C4%B0NE_B%C4%B0R_%C4%B0NCELEME.
- Özen, Ş. (2002). Türkiye'deki örgütler/yönetim araştırmalarında törensel görgüçlülük sorunu. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 5-31. Erişim adresi: http://yad.baskent.edu.tr/files/2002_cilt_2_ekim_4.pdf
- Pamukçu, A. M. ve Dilmen, S. (1956). *Araştırma ve tez*, Ankara: A.Ü. Veteriner Fak. Yayını.
- Poincare, H. (1951). *Bilim ve metod*, İstanbul: MEB.
- Popper, K. R. (2005). *Bilimsel araştırmanın mantığı*, (3. bs.), (Çev. İ. Aka ve İ. Turan), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Renan, E. (1951). *Bilimin geleceği I*, İstanbul: MEB.
- Robbins, L., Dupriez, L., Sola, J. A. Ve Stuart, O.M.V. (1945). *İktisadi araştırmalarda usuller hakkında beş konferans*, Ankara: Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü Yay.
- Saltık, E. (2007). *Osmanlı sosyal hayatında kitap* (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Sayer, A. (2017). *Sosyal bilimlerde yöntem: Realist bir yaklaşım*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Scott, J. (1990). *A matter of record: Documentary sources in social research*, Cambridge: Polity Press.
- Sencer, M. ve Irmak, Y. (1984). *Toplumbilimlerinde yöntem*, İstanbul: Say Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (1979). *Bilimsel araştırma ve yazma el kitabı*, İstanbul: Olgaç Matbaası.
- Sümbüloğlu, K. (1977). Örnekleme teknikleri, içinde, Hacettepe Üniversitesi (Der), *Türkiye'de Sosyal Araştırmaların Gelişmesi*, Ankara: Hacettepe Üniv. Yayınları.
- Sümbüloğlu, V. ve Sümbüloğlu, K. (1998) *Sağlık bilimlerinde araştırma yöntemleri*, Ankara: Hatipoğlu Yayınları.
- Şahin, M. C. (2017). Türk sosyolojisinin kısa tarihi: dönemler, şahıslar ve ana yönelimler, *İslami İlimler Dergisi*, 12(1), 7-41. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/416913>
- Şatana, N. S. (2016). Uluslararası ilişkilerde bilimsellik, metodoloji ve yöntem. *Uluslararası İlişkiler*, 12(46), 11-33. doi.org/10.33458/uidergisi.463026
- Şimşek, Ü. (1985). *Araştırma teknikleri*, 2. Baskı, İstanbul: Yeni Asya Yayınları.

- Tandoğan, Z. (2008). Anthropology in Turkey: Impressions for an overview, içinde, Boskovic, A. (Ed.), *Other people's anthropologies: Ethnographic practice on the margins*, New York-Oxford: Berghahn Books.
- Tekeli, İ. (1977). Çevre ülkelerde toplumsal bilimlerin ideolojik sorunları, içinde. Karabaş, S. ve Yeşilçay, Y. (der.) *Türkiye'de toplumsal bilim araştırmalarında yaklaşımlar ve yöntemler*, Ankara: ODTÜ.
- Tekeli, İ. (2011). Sosyal bilimci ve siyasetçi olarak Behice Boran: Hesabı akılla verilen bir yaşam, *Sosyoloji Dergisi*, (23), 1-45. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/593681>
- Togan, Z. V. (1950). *Tarihte usul*, İstanbul: Enderun Kitapevi.
- Tokel, T. (1980). *Pazarlama araştırması*, Bursa: Bursa İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi
- Tutar, H. (2014). *Bilim ve sözde bilim*, Ankara: Seçkin.
- TÜBA (1997). Cumhuriyet döneminde Türkiye'de bilim: TÜBA (der), *Sosyal bilimler*, Ankara: TÜBA.
- Türkbal, A. (1981). *Bilimsel araştırma metodları ve uygulamalı istatistik*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- Tütengil, C. O. (1969). *Sosyal ilimlerde araştırma ve metod*, İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları.
- Vaismoradi, M., Turunen, H. ve Bondas, T. (2013). Content analysis and thematic analysis: Implications for conducting a qualitative descriptive study, *Nursing and Health Sciences*, 15, 398-405. doi: 10.1111/nhs.12048
- Yaggy, E. (1989). *Bilimsel çalışma nasıl hazırlanır*, (Çev., O. Aktan), İstanbul: Makro Yayınları.
- Yazıcı, E. (2012) Türkiye'de üniversite algısı; Sorunlu bir dönüşüm, içinde Bilgin, V. (der.), *Üniversite, bilim ve Türkiye*, Ankara: a Kitap.
- Yıldırım, E. (2000). İktidar, üniversite ve aydınlar. *Bilgi*, 2(1), 1-11. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilgisosyal/issue/29146/311708>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. bs.). Ankara: Seçkin.
- Young, P. V. (1968). *Bilimsel ve sosyal incelemeler ve araştırma*, (Çev. G. Bingöl, ve N. İşçil), Ankara: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayınları.

Extended Abstract

Purpose

The study has several interrelated purposes. First, to determine what kind of scientific heritage the republican social sciences received from the Ottoman Empire and what impact this heritage has on our time. Second, to determine what phases have been passed through by examining the main developments in higher education and social sciences from the 1930s, when the first University was founded, to the year 2000. Third, the aim is to identify the textbooks that have been written about the method in each phase and to provide information about their nature. Finally, the aim is to identify the common problems in these books and to show the phases of the books in terms of form and content. In this way, the question of the effect of the textbooks on the field of the method in terms of the systematics of scientific knowledge acquisition and whether they transfer the characteristics they have from the time of their publication to the next phases will be answered.

Method and Research Design

The study was conducted employing a qualitative method, as it deals with a narrowly defined phenomenon in its context and aims to uncover the specific characteristics of the phenomenon rather than aiming for generalization. Since the research material used was 34 textbooks on research methods published between the 1930s and 2000 in the field of social sciences, the pattern of 'document analysis' was used. Document analysis includes the phases of 'data collection, analysis, evaluations and conclusions'. By documents here we mean printed and electronic materials. These can be analyzed using both qualitative and quantitative logic. The qualitative method was used here because meaning and patterns were sought and the impact of context on the researchers' scholarly activities was questioned. Document analysis involves data collection, analysis, recognition, and interpretation of patterns and meanings. Unlike typical content or thematic analysis, it is appropriate for broader citations. The researcher uses direct quotations for his inferences, comments, and evaluations in accordance with the research questions of the study.

Using criterion sampling and looking for maximum variation, 34 method books were identified. Care was taken to ensure that these books represented every decades within the defined period of time. Again, differences in content and scope were considered. Care was taken to represent academics from different fields of social sciences and higher education institutions outside Istanbul and Ankara. Since few method books were published in the country until the late 1960s, all 13 accessible books published in this period were included in the sample. Two method books published in the 1970s but with popular content and 6 books with very similar content, mainly focused on marketing and statistics, were excluded from the evaluation. For the same reasons, 6 books from the 1980s and 4 from the 1990s were also excluded from the evaluation. Of the 52 books identified in this way, 34 were included in the sample. Taking these criteria into account, the content of the book was analyzed by considering dimensions such as the correspondence between title and content, conceptual consistency, and mastery of the subject and language.

Findings

It was noted that the books, which were mainly translations until the 1960s, have been indigenized with increasing momentum since the early 1970s. It was also found that the method books, which were primarily focused on history and sociology disciplines, later became specific to the sub-fields they covered such as marketing, anthropology, education science and information, alternatively, in some cases covering all branches of the social sciences without making a specific reference to a branch or field of social sciences. It has been shown that the books written in the first phase with the logic of a handbook or writing manual later on also adopted some techniques, not only in the form of a review of the existing literature, but also in the acquisition, processing, and analysis of primary data. Despite the increasing emphasis on statistics since the 1970s, it can

be observed that discussions of epistemology, methodology, and method have increased. At this stage, except for a small number of books, there were major errors, contradictions, and inconsistencies in the language of these books. Since almost all authors defined scientific knowledge with positivist logic, they used terms such as generalization, verification, objectivity, and proof, but they did not comment on how these were possible in the study of a social phenomenon, not a natural one. There were no studies that addressed how generalizations can be made from individual events or a small number of observations, and how the observations and findings of the researcher, who is a part of the society s/he is examining, can be objective. Apart from the positivist definition of scientific inquiry, no one discussed the possibility of an alternative method for understanding and interpreting social phenomena until the early 2000s. This attitude of lack of criticism and questioning and ignoring contradictions seems to have spread from book to book. Although the books reportedly increased in scope and quality over time, language problems, conceptual inconsistencies, inadequate inferences and conclusions, and some formal deficiencies seem to have persisted into the 2000s.

Even in a structural issue such as citation and the preparation of a bibliography, there were many errors and inadequacies. In the book describing how to footnote, the footnotes were not shown; the citations and bibliography were not proper. Some authors neglected domestic literature; others overcited or quoted block-by-block from certain foreign sources. The number of authors who made an effort to indigenize copyrighted local books by providing evidence and examples from Türkiye, is small. Copyrighted local books are mostly written by combining some foreign sources. Although it is beyond the scope of the study, it can be stated that the scholars of Istanbul and Ankara universities neglected the works of each other and differed in the language used (traditional Turkish - pure/arı Turkish) especially until the 1980s. In general, scholars at İstanbul University were attached to the research traditions of Durkheim and LePlay, while scholars at Ankara and METU were more Marxist prone.

Limitations

Since the study aims to create a time horizon, it covers a period of about 70 years. This is beyond the scope of an article and therefore the analyzes and assessments made about every decades lack necessary depth and length. Moreover, since the book covers the general social sciences, it is not possible to provide specific references to individual branches of science. In addition, the authors of the book were discussed only in terms of their work on the method, and it was not possible to consider their other works and therefore to adequately assess their scientific competencies.

Implications

Textbooks need to be written more carefully, considering that they can convey and reproduce the knowledge of the field. Due to language inconsistencies, it is not possible for the discipline to develop its own terminology and concepts. Care should be taken to develop a common language and conceptual consistency. It should be emphasized that the scientific logic behind the research methods should be created according to the logic of the social sciences, as it is difficult to imitate the methods of the natural sciences. If the author of the book is not competent in the fields of philosophy of science, s/he had better prefer not to participate in these discussions.

Araştırmacı Katkısı: Recai COŞKUN (%100).